

Utbildning i entreprenörskap

En hand- ledning för lärare



Utbildning i entreprenörskap

En handledning för lärare

Denna publikation finansieras genom ramprogrammet för konkurrenskraft och innovation, vars syfte är att främja europeiska företags konkurrenskraft.

Publicerad av:

Enheten för Entreprenörskap 2020
Generaldirektoratet för näringsliv
Europeiska kommissionen
1049 Bryssel
Entr-entrepreneurship@ec.europa.eu

RÄTTSLIGT MEDDELANDE

Varken Europeiska kommissionen eller någon person som agerar på kommissionens vägnar kan hållas ansvarig för hur informationen i denna publikation kan användas, eller för eventuella fel som kan finnas trots att dokumentet har utarbetats och granskats noggrant. Denna publikation återspeglar inte nödvändigtvis kommissionens hållning.

Omslagsbild © Colorscurves | Dreamstime.com
Bakgrundsbilder © Dreamstime.com, Istockphoto.com

ISBN 978-92-79-30925-0
doi:10.2769/84486

© Europeiska unionen, 2014

Kopiering tillåten med angivande av källan, om inte annat anges.

För användning eller efterbildning av sådant material som tredje part anges ha upphovsrätt till måste tillstånd inhämtas från rättighetshavaren.

Utbildning i entreprenörskap: En handledning för lärare

Denna handledning utarbetades åt Europeiska kommissionens generaldirektorat för näringsliv 2013.

Sammanfattning:

Under 2012 tog generaldirektoratet för näringsliv och generaldirektoratet för utbildning och kultur initiativet till två internationella evenemang för lärare i entreprenörskap. Evenemangen anordnades i maj 2012 (Dublin på Irland) och i september 2012 (Brdo i Slovenien). Syftet med evenemangen var att sammanföra personer som har hand om lärarutbildning i entreprenörskap, så att de kan presentera bästa praxis, utbyta idéer och lära av varandra.

Ungefär 170 delegater från över 30 länder, både EU-medlemsstater, anslutningsländer och partnerländer, deltog i evenemangen. Experter presenterade ramar och riktlinjer. Lärarutbildare från skolor, lärarutbildningar, icke-statliga organisationer och utbildningsanordnare presenterade sina metoder, program och projekt. Innovativa idéer studerades och diskuterades i workshoppar och inom ramen för grupparbeten. Sammantaget behandlades många olika handlingsområden som syftar till att införa entreprenörskap som ett moment i lärarutbildningen.

Syftet med handledningen är att föra ut exempel på inspirerande metoder från de båda evenemangen till en bredare allmänhet. I handledningen betonas de faktorer som gör metoderna möjliga och framgångsrika. Handledningen

innehåller även kontaktuppgifter för den som vill ha mer information.

Med utgångspunkt i exemplen från evenemangen ges praktiska rekommendationer som förhoppningsvis ska inspirera lärarutbildarna att pröva nya grepp i sitt fortsatta arbete med lärarutbildningar i entreprenörskap.

Utförande organisation:

Denna handledning utarbetades 2013 åt Europeiska kommissionens generaldirektorat för näringsliv av ICF GHK | GHK Consulting Ltd.

Förord

Stödet till entreprenörskap är viktigare än någonsin. Stärkta utbildningar i entreprenörskap på skolor, yrkesutbildningsanstalter och universitet har en positiv effekt på företagarandan i våra ekonomier. Utbildningar i entreprenörskap bidrar inte bara till socialt företagande och nyetableringar. De ökar även unga människors anställbarhet och gör dem företagsammare i sitt arbete inom befintliga organisationer, både inom social, offentlig och privat sektor. För EU ger därför investeringar i entreprenörsutbildningar rejäl valuta för pengarna. Forskningen visar att det är tre till sex gånger större chans att elever och studenter som har deltagit i dessa utbildningar startar eget senare i livet, än det är att elever som inte går en utbildning i entreprenörskap gör det.

Genom handlingsplanen för företagande 2020 och meddelandet *En ny syn på utbildning* har Europeiska kommissionen betonat behovet av att integrera entreprenörskap inom alla utbildningsområden, även i det informella lärandet. I båda dokumenten uppmanas medlemsstaterna att ge alla ungdomar praktisk erfarenhet av entreprenörskap innan de avslutar sin obligatoriska skolgång. Detta betonar betydelsen av praktiskt lärande inom utbildningen. Utbildning är medlemsstaternas behörighet, men insatser på EU-nivå kan hjälpa medlemsstaterna att anpassa och förbättra de sätt på vilka de rekryterar, utbildar och utvecklar sin lärarkår. Det kan både handla om att finansiera insatser med systemeffekt, särskilt genom det

föreslagna programmet Erasmus+, och om att främja ömsesidigt lärande av varandras strategier och praxis. Det nyligen grundade European Institute of Innovation and Technology hjälper också till med att ändra attityderna och skapa en entreprenörsvänligare kultur, och dess så kallade KIC (Knowledge and Innovation Communities) erbjuder nu sina egna master- och doktorandutbildningar med uttalad entreprenörskapsdimension.

Lärarna har en central funktion, eftersom de har stort inflytande på elevernas kunskaper. Reflekterande lärare ser hela tiden över sitt sätt att undervisa och anpassar det enligt önskad inlärningsresultat och studenternas individuella behov. Som väsentlig färdighet kräver entreprenörskap inte nödvändigtvis något eget ämne. Snarare krävs ett undervisningssätt där empirisk inläring och projektarbete står i centrum. Lärarna ger inte studenterna svaren, utan hjälper dem att undersöka, ställa rätt frågor och hitta de bästa svaren. För att kunna inspirera sina elever och studenter och hjälpa dem att utveckla företagaranda behöver lärarna många olika färdigheter som är knutna till kreativitet och entreprenörskap. De behöver en skolmiljö där kreativitet och risktagande uppmuntras och där misstag värderas som en möjlighet till lärande. Det bör vara en absolut prioritering för medlemsstaterna att utveckla kunskapen hos skollärdare och lärare, både ambitiösa nya lärare och lärare som har arbetat länge i yrket.

Kommissionen satsar visserligen på att stödja läraryrkena, men höjer samtidigt ribban både för medlemsstaterna och för de yrkesverksamma. De måste nu göra förbättringar som leder till att utbildningskvaliteten höjs. Detta ska ske genom ändamålsenligare undervisning och lärarutbildning. Lärarna och lärarutbildarna är a och o för varje framgångsrik reform.

Denna handledning är resultatet av mötet mellan lärare och experter i två praktiska workshoppar ("laboratorier") på europeisk nivå. Syftet med dessa workshoppar var att utbyta aktu-

ell praxis och diskutera de bästa sätten att utbilda och stödja lärarna när de inför entreprenörsrelaterade projekt och metoder i klassrumsundervisningen. De idéer och exempel som samlades in under dessa workshoppar har sammanställts i handledningen för att göra dessa inspirerande metoder mer allmänt kända. Vi hoppas att du får glädje och nytta av dem.



Antonio Tajani



Mariella Gramis



Innehållsförteckning

Inledning	7
Nyckelord	8
Hur ska en entreprenörskapsinriktad lärare vara?	9
Vad ska en entreprenörskapsinriktad lärarutbildning bygga på?	10

Praktiska exempel inom grundläggande lärarutbildning 13

Grundläggande lärarutbildning – viktiga lärdomar	14
‣ Entreprenörskapsinriktad lärarutbildning	16
‣ Program som förbereder lärarkandidater för utbildning i entreprenörskap	33
‣ Entreprenörskapsinriktade eller innovativa undervisningsmetoder	36
‣ Nätverksarbete och utbyte av bästa praxis	48

Praktiska exempel inom fortbildning 51

Fortbildning – viktiga lärdomar	52
‣ Entreprenörskapsinriktad skola	54
‣ Program som förbereder yrkesverksamma lärare för utbildning i entreprenörskap	58
‣ Innovativa undervisningsmetoder och koncept för utbildning i entreprenörskap	72
‣ Uppsökande strategier av fortbildare	82
‣ Löpande stödmått för yrkesverksamma lärare	88

Index	96
-------	----

Inledning

Det är centralt att investera i utbildning för att främja produktiviteten och tillväxten i Europa. Europa behöver kreativa och innovativa entreprenörer och en flexibel och anpassningsbar arbetskraft med de nödvändiga och väsentliga färdigheterna.

Enligt Europeiska kommissionen kan utbildning i entreprenörskap främja entreprenörstänkandet bland ungdomar. Det handlar om att utveckla vissa allmänna färdigheter som kan användas inom alla yrken, inte bara om att lära sig driva ett företag. Det omfattar alla former av lärande och utbildning som bidrar till företagande, kompetens och beteende – med eller utan ett affärsmässigt mål.

I november 2012 offentliggjorde kommissionen meddelandet *En ny syn på utbildning: att investera i färdigheter för att uppnå bättre socioekonomiska resultat*. Enligt detta politiska initiativ måste man utveckla övergripande färdigheter som entreprenörskap för att "bygga färdigheter för 2000-talet". I meddelandet betonas "kritiskt tänkande, initiativtagande, problemlösning och samarbete". Dessa "entreprenörsfärdigheter" ska ägnas särskild uppmärksamhet, eftersom de inte bara bidrar till konkret entreprenörsverksamhet utan även ökar unga människors anställbarhet.

*"Medlemsstaterna bör främja entreprenörskunskap via nya och kreativa sätt för undervisning och inläring från lågstadiet och uppåt, tillsammans med fokus från och med högstadiet till högre utbildning på företagsskapande som en karriärmöjlighet. Verkligen erfarenhet av världen via problembaserat lärande och koppling till företag bör finnas med i alla ämnen och anpassas till alla utbildningsnivåer. **Alla ungdomar bör ha haft åtminstone en praktisk erfarenhet av entreprenörskap innan de avslutar sin obligatoriska skolgång.**" (*)*

Det innebär att utbildningssektorn måste försöka se till att dagens europeiska studenter förbättrar sina entreprenörsfärdigheter och får en "praktisk erfarenhet av entreprenörskap". Detta gäller alla utbildningsnivåer – från förskola och ända upp till den högre utbildningen.

Lärarna och utbildarna är självfallet centrala för detta. De underlättar inläringen och sprider idéer. De formar inläringen och kan hjälpa studenterna att uppnå inlärningsresultat i entreprenörskap – konkreta kunskaper, färdigheter och företagande.

Lärarna och utbildarna måste också ha möjlighet att förvärva de kunskaper, färdigheter och den företagande som krävs för att ge utbildning i entreprenörskap och förbättra entreprenörsfärdigheterna. **Alla lärarkandidater och yrkesverksamma lärare ska under sitt yrkesliv ha fått minst en erfarenhet av utbildning i centrala ämnen och metoder som rör entreprenörsfärdigheter och utbildning i entreprenörskap.**

Kommissionen har publicerat flera policydokument om utbildning i entreprenörskap (exempelvis den så kallade Osloagendan för utbildning i entreprenörskap i Europa) och har tagit initiativ till debatter bland de politiskt ansvariga i en rad så kallade reflexionspaneler på hög nivå. Verksamhet inom den grundläggande utbildningen och fortbildningen för lärare i Europa hade en framträdande plats i samtliga dessa dokument och diskussioner. (**)

Under 2012 tog generaldirektoratet för näringsliv och generaldirektoratet för utbildning och kultur initiativet till två internationella evenemang för lärare i entreprenörskap. Evenemangen anordnades i maj 2012 (Dublin på Irland) och i september 2012 (Brdo i Slovenien). Syftet med evenemangen var att sammanföra personer som har hand om lärarutbildning i entreprenörskap, så att de kan presentera bästa praxis, utbyta idéer och lära av varandra.

Ungefär 170 delegater från över 30 länder, både EU-medlemsstater, anslutningsländer och partnerländer, deltog i evenemangen. Experter presenterade ramar och riktlinjer. Lärarutbildare från skolor, lärarutbildningar, icke-statliga organisationer och utbildningsanordnare presenterade sina metoder, program och projekt. Innovativa idéer studerades och diskuterades i workshoppar och inom ramen för grupparbeten. Sammantaget behandlades många olika handlingsområden som syftar till att införa entreprenörskap som ett moment i lärarutbildningen.

Syftet med handledningen är att föra ut exempel på inspirerande metoder från de båda evenemangen till en bredare allmänhet. I handledningen betonas de faktorer som gör metoderna möjliga att använda och framgångsrika. Handledningen innehåller även kontaktuppgifter för den som vill ha mer information.

Med utgångspunkt i exemplen från evenemangen ges praktiska rekommendationer som förhoppningsvis ska inspirera lärarutbildarna att pröva nya grepp i sitt fortsatta arbete med lärarutbildningar i entreprenörskap.

(*) Europeiska kommissionen, 2012: En ny syn på utbildning: att investera i färdigheter för att uppnå bättre socioekonomiska resultat.

(**) http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/education-training-entrepreneurship/index_en.htm

Nyckelord

Grundläggande lärarutbildning

Fortbildning

Anlita före detta studenter	35	
Empirisk inlärnin	41	89
Entreprenörsinstitutioner	17, 19, 21, 23, 25	
Entreprenörskapsinriktade skolor		55, 57
Entreprenörskapsundervisning	37,39,41,43,45	
Entreprenörplaner		65
Erkännande av färdigheter	45	
Förbereda lärarkandidater	31, 33, 35, 27, 29	
Förbereda lärarutbildare	31	61
Förbereda verksamma lärare		59, 63, 65, 67, 71
Företagsplanering		83
Grundprinciper	47	
Hållbar utveckling	27	
Inlärningsresultat	31	
Innovativ pedagogik	47	73, 75, 77, 79
Integrerad utbildning	17, 21, 23, 25, 31, 33	55, 57, 67, 91
Integrering i läroplanen	45	
Konst och design	19	
Kreativa partner		67
Kreativt tänkande		75
Kunskap från näringslivet	35	
Kunskapsnivå		57, 59
Kunskapsöverföring		81
Lärare som kunder	39	
Läromedel		61,73,75,79,93,95
Löpande stöd		89, 91

Grundläggande lärarutbildning

Fortbildning

Medverkan av hela skolan	21	
Medvetenhetsstrategier		87
Musik och kreativitet	37	
Nätverksarbete	49	
Praktiska metoder		60, 65, 83, 87
Primärskola	43	
Problemlösning	29	77
Processmetoder	39	
Projektarbete	17, 25, 43	73, 75
Samarbete	19, 29, 37, 41, 49	55, 63, 79, 81, 95
Standardisering		91
Statligt stöd	47	
Stödinitiativ		93, 95
Sårbara samhällsgrupper		69
Undervisningsmetoder		87
Undervisningsverktyg		71
Uppsökande strategier		83, 85
Utbildningsbevis	23, 33, 49	85
Utbildningspaket		83
Utbildningsprogram		69
Virtuellt lärande		61
Yrkesutbildning		79
Ämnesövergripande arbete	27	
Ökad medvetenhet		59, 71, 89, 93
Övningsföretag		63

Hur ska en entreprenörskapsinriktad lärare vara?

Den entreprenörskapsinriktade läraren

Entreprenörskapsinriktade lärare brinner för sitt yrke. De är inspirerande, öppna och säkra på sig själva – men bryter ibland mot reglerna. De är goda lyssnare, kan utnyttja och sälja in idéer och kan arbeta på ett student- och handlingsinriktat sätt. De är bra på att samarbeta och har ett stort kontaktnät.

De försöker överbrygga klyftan mellan utbildning och ekonomi och bjuder in utomstående experter för att sätta fokus på verkliga erfarenheter. De tar alltid med den ekonomiska aspekten av ett ämne, och företagsrelaterade ämnen har en viktig plats i deras lektioner – inom alla ämnen.

De använder en flexibel och anpassningsbar undervisningsplan och föredrar tvärvetenskaplig och projektbaserad undervisning med hjälp av utbildningsmaterial snarare än läroböcker. De lägger tonvikten på processerna och samspelet i gruppen och ser ibland klassrummet som en arena för åsiktsutbyte. De ger utrymme för mångfald – en mångfald av åsikter, svar och lösningar samt reflexion över själva lärandet.

En entreprenörskapsinriktad lärare är mer av en handledare än någon som föreläser. Han eller hon stöder studenternas individuella inlärnin-
g och utvecklingen av personlig kompetens.

Dagens syn på entreprenörskapsundervisning bygger på en rad återkommande grundtankar:

- Utbildning i entreprenörskap är mer än bara en förberedelse för företagande. Den ska utveckla den företaganda samt de färdigheter och kunskaper som krävs för att studenten ska kunna "omsätta idéer i handling".
- Lärarna kan inte lära ut entreprenörskap om de inte själva är präglade av företaganda.
- Entreprenörskompetens kräver aktiva metoder som frigör studenternas kreativitet och nytänkande.
- Entreprenörskompetens och entreprenörsfärdigheter kan förvärfvas eller byggas upp endast genom praktiska erfarenheter från verkligheten.
- Entreprenörsfärdigheterna kan förbättras inom alla ämnen samt i form av ett eget ämne.
- Utbildningar i entreprenörskap bör inriktas på företagsamhet inom organisationer såväl som på vanligt företagande, med tanke på att de flesta studenterna kommer att utnyttja sina entreprenörsfärdigheter inom företag eller offentliga institutioner.
- För att utbildningarna i entreprenörskap ska få en rejäl skjuts måste man ta fram dels

inlärningsresultat som avser entreprenörskap, dels relaterade metoder för bedömning och kvalitetssäkring på samtliga utbildningsnivåer. Dessa inlärningsresultat bör utformas så att de hjälper lärarna att förvärva entreprenörsrelaterade kunskaper, färdigheter och företaganda.

- Utbildningsagendan för entreprenörskap bör spridas utanför lärarutbildningarna till företagen och samhället i stort.
- Lärarna och skolorna kan inte förverkliga sina ambitioner utan samarbete och partnerskap med kolleger, företag och andra berörda parter.



Vad ska en entreprenörskapsinriktad lärarutbildning bygga på?

Punkterna i föregående avsnitt är beroende av flera förutsättningar:

Bra grundläggande lärarutbildning

Lärarkandidaterna ska få erfarenhet av entreprenörsutbildning under den grundläggande utbildningen. Genom att studera vid en utbildningsanstalt som satsar på utbildning i entreprenörskap i vid bemärkelse utvecklar lärarkandidaterna färdigheter och metoder som gör att de själva blir innovativa och företagsamma. Nya lärare som är medvetna om principerna för entreprenörskap kan främja företaganda och inspirera sina studenter redan från början i yrkeskarriären.

Lärarutbildningar med en entreprenörsstrategi och en vision

Lärarutbildningsanstalter har nytta av ett verksamhetsmål och en tydlig vision för hur entreprenörsstrategier kan tjäna utbildningsanstaltens syften. Utbildningen i entreprenörskap kan införlivas som en övergripande strategi för hela utbildningsprogrammet genom att man betraktar den som en väsentlig färdighet för alla lärare snarare än som ett eget ämne.

Entreprenörskapsinriktade lärarutbildningsprogram med nya undervisningsmetoder

Det krävs aktivt lärande för att förbättra entreprenörsfärdigheterna. Moderna undervisningsmetoder (exempelvis projektbaserade metoder, aktivt lärande eller självständigt lärande) bör tillämpas. Dessa metoder kan prövas i särskilda program. Lärarutbildarna bör utbyta ny bästa praxis så att den efter hand införlivas i den dagliga undervisningen. Alla studenter bör få tillgång till icke-traditionella utbildningsmiljöer (verkliga situationer, utanför klassrummet).

Fortbildning av hög kvalitet

Det krävs fortbildningsprogram av hög kvalitet för yrkesverksamma lärare för att företaganda bland lärarna ska främjas. Genom fortbildningen kan även lärare som inte fick någon utbildning i entreprenörskap under den grundläggande utbildningen komma ikapp den senaste utvecklingen.

En skola med en arbetsmiljö som värderar företaganda och med starkt stöd från skolledningen

En entreprenörskapsinriktad skola har en vision för sina framtida behov och en tydlig uppfattning om entreprenörsutbildningens plats i den större läro- och utvecklingsplanen. En inriktning på entreprenörskap i den grundläggande utbildningen får inte tillräckligt genomslag om lärarna går vidare till skolor som inte har anammat konceptet med entreprenörskapsinriktad utbildning. Entreprenörskapsinriktade lärare behöver ett starkt stöd från skolledningen.

Partner i samhället

Stödsystem är avgörande för framsteg. Skolorna och lärarutbildningarna bör etablera kontakter och samarbetsstrukturer med företag och samhällsorganisationer som stöd för sin läroplan i entreprenörskap.

Nätverk för lärare som arbetar med entreprenörskapsinriktad utbildning

För att hålla jämn kvalitet bör lärarna som arbetar med entreprenörskapsinriktad utbildning bygga upp nätverk och träffas regelbundet för att utbyta erfarenheter, kunskaper och material.

Alla dessa komponenter hänger ihop. Det krävs åtgärder på alla områden för att resultaten ska bli hållbara och varaktiga. Ledarskap, visioner och drivfjädrar är centrala på alla nivåer.

Varje utbildningsanstalt måste sedan ta till sig dessa gemensamma principer och anpassa dem till sin miljö. Myndigheterna, institutionerna, skolorna och de berörda parterna i Europa befinner sig i olika utvecklingsfaser när det gäller utbildning i entreprenörskap. Vissa länder fastställde redan för flera år sedan en övergripande strategi för utbildning i entreprenörskap på alla utbildningsnivåer. Andra länder har inte ens börjat. Entreprenörsprinciperna saknas i hög grad i utbildningen, och stödet till åtgärder på institutionsnivå är otillräckligt. Det innebär att skräddarsydda lösningar måste tas fram för varje enskild miljö på samtliga nämnda områden.

Lösningarnas räckvidd kan också variera. I ett land kan lösningar på nationell nivå vara möjliga. I andra länder kan småskaliga åtgärder i en testskola vara ett stort steg framåt.

De inspirerande exemplen i denna handledning visar att inget projekt och ingen insats är för liten. Många betydande projekt har varit små en gång och byggdes ut när det visade sig att de fungerade.

Med denna handledning vill vi därför få dig att våga ta risker, vara kreativ och innovativ, utveckla idéer och ta initiativ – med andra ord

vara en entreprenör!





Praktiska exempel inom grundläggande lärarutbildning

Grundläggande lärarutbildning – viktiga lärdomar

För att på ett hållbart sätt genomföra utbildningen i entreprenörskap inom den grundläggande lärarutbildningen behöver Europa följande:

Entreprenörskapsinriktade lärarutbildningsanstalter med en vision och en strategi

- En entreprenörskapsinriktad lärarutbildningsanstalt har en tydlig utbildningsprincip: den strävar efter att **ge lärarkandidaterna förmåga att undervisa för framtiden**. Denna princip genomsyrar hela läroplanen.
- Entreprenörskap ingår i **skolans kultur och uppdrag**.
- En entreprenörskapsinriktad lärarutbildningsanstalt har en vision för sina framtida behov och en **tydlig uppfattning om entreprenörsutbildningens plats i den större läro- och utvecklingsplanen**.
- En entreprenörskapsinriktad utbildningsanstalt strävar efter att **hitta rätt personer**, rekrytera dem och ge dem **utrymme för att utveckla sina idéer**.
- En entreprenörskapsinriktad lärarutbildningsanstalt främjar ett starkt **praktiskt inslag i lärandet** på en fast teoretisk grund.
- Utbildningen i entreprenörskap ingår som **en övergripande strategi och ett ämnesövergripande synsätt** i hela utbildningsprogrammet. Den betraktas som en central kompetens och förmåga i alla lärares kvalifikationer, snarare än som ett eget ämne.
- Kurser och åtgärder i entreprenörskap är **obligatoriska**, inte ett tillval.
- Man försöker hela tiden anpassa kurserna och ämnena till **arbetsmarknadens behov**.
- Utbildningsanstalter inriktade på entreprenörskap **ger utrymme för experiment**. Nya undervisningsmetoder och innovativa projekt ges utrymme och stöd för att bli framgångsrika. En experimenterande inställning uppmuntras bland utbildarna, även om att något kan misslyckas ibland.
- En entreprenörskapsinriktad lärarutbildningsanstalt har ett **väl utbyggt nätverk**.
- **Stöd** från ledningens sida är väsentligt.



Lärarytbyggare i entreprenörskap

- Lärarytbyggarna måste även utvecklade en entreprenörskapsinriktad inställning till undervisning och lärande. De måste skapa en **miljö som främjar innovation inom lärarytbyggning** och undervisning.
- Lärarytbyggare som börjar inrikta sig på entreprenörskap måste ibland övervinna negativa föreställningar om entreprenörskap. **Det sociala företagandets syn på vinst** går väl ihop med de allmänna lärarydealen och kan bidra till att man övervinna de förutfattade meningarna.
- Lärarytbyggarna behöver **konkreta inlärningsresultat** för undervisningen i entreprenörskap.
- Lärarytbyggarna behöver utvecklade och kvalitetssäkrade **bedömningsmetoder** för utbildningen i entreprenörskap.
- Lärarytbyggarna i entreprenörskap är anslutna till **nätverk för utbyte av praxis** – både bra och dålig. De använder även sina nätverk för att informera myndigheterna och **utöva påtryckningar på de politiskt ansvariga**.
- Lärarytbyggarna i entreprenörskap är med och **utarbetar praktiskt och konkret material** som bidrar till utbildningarna i entreprenörskap.
- Lärarytbyggarna i entreprenörskap **inhämtar systematiskt återkoppling från studenterna**, eftersom de vet att deras entusiasm är en viktig drivkraft för utbildningen i entreprenörskap.

Entreprenörskapsinriktade lärarytbyggningsprogram och metoder för lärarkandidater

- Entreprenörskapsinriktade lärarytbyggningsprogram **utvecklar entreprenörsrelaterade kunskaper, färdigheter och företagande** hos lärarkandidaterna.
- Entreprenörskapsinriktade lärarytbyggningsprogram hjälper lärarkandidaterna att utvecklade **ett personligt lärarkall och en egen "portfölj"**. Vad vill jag uppnå som utbildare? Vilka metoder, erfarenheter och resurser kan jag dra nytta av?

- **Aktivt lärande, praktiska erfarenheter och "learning by doing"** uppmuntras. Lärarkandidaterna får olika möjligheter att bestämma sina egna mål, planera inlärningsmetoder och genomföra dem.
- Lärarkandidaterna får möjlighet att **diskutera, reflektera över och utvärdera sin inläring** – vad beträffar metoder och kunskaper: Hur lär vi oss det vi lär oss?
- Utbildningen i entreprenörskap **bygger på en teoretisk modell** som gör den lättare att förstå och genomföra.
- Entreprenörskapsinriktade lärarytbyggningsprogram och metoder leder till en förståelse av **lärarens stödjande och förmedlande uppgift**. Läraren ska inte bara mata studenterna med färdiga svar, utan låta dem komma underfund med saker på egen hand.
- Entreprenörskapsinriktade metoder ger **tid till reflexion**, exempelvis genom dagböcker med funderingar och genom diskussioner under och efter inläringen. Reflexionen bör inriktas både på själva inläringen och på de identifierade lösningarna.

Partnerskap mellan utbildningssektorn, företagen och den kreativa sektorn

- Utbildningar i entreprenörskap inom lärarytbyggningen gynnas av **samarbete mellan utbildningsanstalterna och företagen**. Företagens företrädare kan på många sätt bidra till utbildningen i entreprenörskap: som konsulter, som stöd, som handledare eller som kritiska vänner.
- Den kreativa sektorn kan lära utbildningsanstalterna att främja och bedöma kreativa processer – **hur man kläcker nya idéer och omsätter dem i handling**.
- Partnerskap med skolor är bra för att testa och kvalitetssäkra nya idéer, projekt och material. På det sättet blir det dessutom lättare att sprida och "sälja in" idén med utbildningar i entreprenörskap till informationsförmedlare.

Införlivande av entreprenörskap i lärarutbildningen

Universitetet i Jyväskylä har genomfört obligatoriska utbildningar i entreprenörskap inom flera moduler av lärarutbildningen:

Grunderna i entreprenörskap och affärskunnande

- ▶ Grundkurs i entreprenörskap: "Samhällsengagemang och entreprenörskap"

Kursen för lärarkandidater omfattar entreprenörsutbildningens begrepp och grunder, litteraturen om entreprenörskap samt planeringen och genomförandet av ett projekt i en skola eller lokal icke-statlig organisation. Två exempel på projekt i skolor där lärarkandidaterna deltog:

- ▶ *Barnens parlament*: Ett ändamålsenligt sätt att införa ämnesövergripande undervisning i skolan och utveckla barnens företaganda. Det fungerar som en kanal för elevernas inflytande och medverkan.
- ▶ *Mot systemet*: – för aktivt medborgarskap. Syftet med projektet var att hjälpa gymnasieelever att göra sin röst hörd i en aktuell politisk fråga. I detta fall övade de in en föreställning. Lärarkandidaternas uppgift var att ta hand om arrangemangen och tillstånden samt ge stöd under arbetet.

Typ av verksamhet: Entreprenörskapsinriktad lärarutbildning

Genomförandeland: Finland

Genomförandeinstitution: Universitetet i Jyväskylä

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.jyu.fi>

Kontakt: Sonja Virtanen

Kontaktens e-postadress: sonja.virtanen@jyu.fi

Telefonnummer: +358 40 805 33 78

Institutionens telefonnummer: +358 142 601 211

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater

Utbildningsnivå: Grundskollärare (årskurserna 1–6 i Finland)



- ▶ Entreprenörskap inom teknisk utbildning och idrott
 - ▶ Entreprenörskap inom teknisk utbildning: Ett exempel är projektet "Birdhouse band". Det var inriktat på förmågan att omsätta idéer i handling, samarbete, kreativitet och problemlösning.
 - ▶ Entreprenörskap inom idrott: Ett exempel är en idrottsturnering mellan fakulteterna i samarbete med lokala företag.
- ▶ Fortsättningskursen "Lärandeorganisationer och utbildning i entreprenörskap". Studenternas fokus skiftar från lärarkåren till företagen. Studenterna studerar företagen som lärandeorganisationer.
 - ▶ Gruppen tillbringar en bestämd tid i ett företag, där de iakttar verksamheten, intervjuar personalen och i den utsträckning det är möjligt deltar i företagets verksamhet för att samla in värdefullt undervisningsmaterial.
 - ▶ Studenternas uppgift omfattar analys och rekommendationer om ett system för lärande i respektive företag.
- ▶ Under läsåret 2013–2014 startar det internationella masterprogrammet i pedagogik. En obligatorisk kurs ska vara "Utbildningsinnovationer och entreprenörskap".

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Utbildningen i entreprenörskap måste integreras i utbildningsanstaltens uppdrag och läroplan.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Det har inte gjorts någon formell undersökning av projektets effekt. Återkopplingen från studenterna har dock varit mycket positiv. De har nämnt att de är mer medvetna om vikten av utbildning i entreprenörskap.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

UTBILDNING I ENTREPRENÖRSKAP

PROJEKTARBETE

INTEGRERAD UTBILDNING

FINLAND

Användbara länkar eller resurser:

En presentation av verksamheten av Sonja Virtanen finns här: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/dublin/sonja_virtanen_en.pdf

På universitetets webbplats finns allmän information om verksamheten och några PowerPoint-presentationer om projekt från de senaste två åren (endast på finska för tillfället): <https://www.jyu.fi/edu/laitokset/okl/opiskelu/yrittajyy>

”Levande statyer” – konst inom lärarutbildningen

National College of Art and Design i Dublin erbjuder en rad lärarutbildningsprogram. Inom grundutbildningen kan studenterna ta en Joint Honours-examen: antingen i konst och pedagogik eller i design och pedagogik. På forskarnivå erbjuder utbildningsvetenskapliga fakulteten en rad master-, doktors-, yrkes- och högskoleexamina i konstpedagogik.

Konst och design ger utmärkta förutsättningar för utbildning i entreprenörskap. Konstnärers och formgivares sätt att ta sig an ett problem och hitta lösningar är väsentliga förmågor för alla studenter. Konstskolornas verksamhet genomsyras av kritiskt tänkande och engagemang. De förmågorna är centrala för framgångsrika entreprenörer. Utbildningar i entreprenörskap kan förbättras på många sätt genom samarbete med konstnärer

och formgivare. Ett exempel från NCAD är ”samarbete inom grundläggande lärarutbildning”.

Alla studenter på lärarutbildningen deltar i samarbetsprojekt. I ett program skulle de skapa ”levande statyer”, så att studenterna kunde få nya insikter om Irlands historia, scenkonstens karaktär och kraft och det talade ordets värde. De gav en föreställning på Irlands nationalmuseum med enorma dockor som var inspirerade av statyerna på O’Connell Street i Dublin och deras livsöden. Projektet handlade uttryckligen om samarbete – internt mellan studenter och lärare och externt med skolor, kulturinstitutioner och intressegrupper.

Typ av verksamhet: Entreprenörskapsinriktad lärarutbildning

Genomförandeland: Irland

Genomförandeinstitution: National College of Arts and Design (NCAD),

Dublin

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.ncad.ie>

Kontakt: Gary Granville

Kontaktens e-postadress: granvilleg@ncad.ie

Tillämpning/målgrupp: Grundläggande lärarutbildning och elever i Dublins

skolor

Utbildningsnivå: Samtliga nivåer



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

En miljö som möjliggör innovation inom lärarutbildning och undervisning.

Irland har nyligen meddelat att lärarutbildningarna ska ses över, vilket ger NCAD möjlighet att omforma lärarutbildningen. Det sociala företagandets syn på vinst och bidrag ligger dock NCAD närmast.

National Council for Curriculum and Assessment genomför även en mer allmän läroplansreform, som för närvarande är långt framskriden. I reformen betonas behovet av "väsentliga färdigheter" i utbildningen av unga och av en särskild snabbkurs i företagande.

Även inom NCAD sker viktiga förändringar. Institutionen har nyligen inlett ett strategiskt samarbete med University College Dublin. Examenssystemet förändras till ett tre-plus-två-system så att man starkare betonar praktiska erfarenheter på grundutbildnings- och forskarnivå. Förhoppningsvis kommer forskningen att få ett starkare och mer direkt inflytande på studenterna i grundutbildningen.

Vad har verksamheten för effekt?

Samarbetsprojekt ger en rad fördelar inom lärarutbildningen:

- ▶ De utvecklar förmågan till lagarbete, samarbete och förhandling.
- ▶ De bygger upp ömsesidigt förtroende, vilket stärks genom bedömningsgrunden, nämligen ett betyg för hela gruppen – alla blir godkända eller underkända tillsammans.

Dessa förmågor är i linje med de generella "väsentliga färdigheter" som nyligen framhövdes av National Council for Curriculum and Assessment: informationsbehandling, kommunikation, personlig effektivitet, samarbete och kritiskt tänkande.

Vad händer i fortsättningen?

Utbildningsvetenskapliga fakulteten vid NCAD planerar att utveckla inslaget av socialt företagande i verksamheten genom en ny masterexamen i samhällsengagerad konst, som ska ge kvalifikationer för undervisning inom fortbildningssektorn.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

ENTREPRENÖRSINSTITUTION

KONST OCH DESIGN

SAMARBETE

IRLAND

Undervisning med företaganda

Högskolan Groep T i Leuven har ungefär 1 000 studenter och 85 lärare. Verksamhetsmålet är att "lära ut det väsentliga genom praktisk erfarenhet". Målet är att utveckla människan som helhet. Följande aspekter står i fokus:

- ▶ **Utbildning:** Studenterna utvecklar sin förmåga med utgångspunkt i Unescos fyra utbildningsprinciper – lära sig att vara, lära sig att veta, lära sig att göra och lära sig att leva tillsammans.
- ▶ **Upplägg:** Lärarna skapar fruktbara utbildningsmiljöer genom uppfinningsförmåga och kreativitet.
- ▶ **Entreprenörskap:** Man uppnår resultat genom ledarskap, nytänkande och risktagande.

Institutionens allmänna mål är att utbilda kreativa och flexibla lärare som präglas av företaganda i klassrummet, i skolan och i samhället. Institu-

tionen använder olika innovativa undervisningsmetoder för att skapa entreprenörstänkande, bland annat kompetens- och talangbaserad inläring, yrkespraktik, samarbete i projekt samt känsla för visioner och uppdrag. Studenterna är ansvariga för sin egen inläring, och läraren fungerar som handledare. Dessutom betonas helhetsbedömning, reflexion och portfölj, informations- och kommunikationsteknik och nya medier samt flexibla utbildningsvägar. I utbildningen finns inga intellektuella eller geografiska gränser.

Högskolan Groep T i Leuven har många olika projekt och initiativ som ska förbättra den entreprenörskapsinriktade och kreativa undervisningen. Två av dem beskrivs nedan:

- ▶ Doktorandprogrammet i utvecklingsstudier (IEC) bygger på Unescos utbildningsprinciper och är avsett för alla studenter med kandidatexamen. Programmet har internationell karaktär, med studenter från bland annat

Typ av verksamhet: Entreprenörskapsinriktad lärarutbildning

Genomförandeland: Belgien

Genomförandeinstitution: Högskolan Groep T i Leuven

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <https://my.groupt.be>

Kontaktperson: Thu Dang Kim (Associate Dean Innovation)

E-post:adress: Thu.dang@groept.be

Kontaktpersonens telefonnummer: +32 16 30 11 72

Institutionens telefonnummer: +32 16 30 10 30

Ytterligare aktörer eller partner: Högskolan Groep T i Leuven ingår i Unescos skolnätverk

Tillämpning/målgrupp: Studenter inom lärarutbildningen

Utbildningsnivå: Flera utbildningsnivåer: förskola, grundskola, gymnasium samt handledning och utvecklingsstudier på forskarnivå (IEC)



Nigeria, Pakistan, Kamerun, Nederländerna, Egypten, Kina, Ghana, Irland, Indonesien, Turkiet, Spanien, England och Etiopien. Under höstterminen ägnar sig studenterna åt utbildning i entreprenörskap. Målet är att starta utbildningsprojekt på Unescos fem huvudområden (utbildning, naturvetenskap, samhällsvetenskap och humaniora, kultur samt kommunikation och information). Under vårterminen fortsätter de med utbildningen mer generellt.

- ▶ Ett annat exempel på bästa praxis är "reflexion och portfölj", som Groep T anpassade från portföljkonceptet 1995/1996. Detta är en obligatorisk treårig kurs i vilken studenterna tar fram sin egen portfölj.
- ▶ Första året lär sig studenterna att upptäcka och reflektera över sina egna talanger. Andra året gör de en personlig swot-analys, och tredje året inriktar de sig på att dokumentera sina personliga färdigheter och talanger. Det tredje och sista året genomgår de "I AM" (en helhetsbedömning) där de genom en ansökan och en intervju ska bevisa sin lärarkompetens för en expertgrupp innan de kan avsluta programmet.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Skolan betonar följande tre huvudelement som var särskilt viktiga för att utbildningen skulle bli framgångsrik:

- ▶ *Fastställ ett verksamhetsmål och en vision:* De fastställde ett tydligt utbildningskoncept som bygger på de tre aspekterna utbildning, upplägg och entreprenörskap samt på Unescos principer, och försökte integrera verksamhetsmålet i läroplanen. De använder en övergripande metod

under hela utbildningsprogrammet. Utbildningen i entreprenörskap betraktas inte som ett isolerat ämne, utan snarare som en kompetens och förmåga som är central för alla lärares kvalifikationer.

- ▶ *Hitta rätt personer:* Högskolan Groep T i Leuven försöker rekrytera rätt lärare och litar sedan på att de gör ett bra jobb. De är professionella och kommer med bra idéer när de får möjlighet att utveckla dem. De är kreativa, uppfinningsrika och har entreprenörsfärdigheter.
- ▶ *Ge utrymme för experiment:* Nya undervisningsmetoder och utmanande projekt behöver utrymme och stöd för att bli framgångsrika. Lärarna måste ha en experimenterande inställning. Därför måste det även finnas utrymme för misslyckanden.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Högskolan Groep T i Leuven har fått mycket positiv återkoppling från skolor som har anställt utexaminerade studenter från institutionen. Skolorna har betonat hur innovativa studenterna är (exempelvis att de hittar jobb i utvecklingsländer). Antalet utbildade studenter har femdubblats på 15 år. Framtida lärare har nu bättre förutsättningar för att kunna förbereda framtida studenter på förändringar.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

ENTREPRENÖRSINSTITUTION

MEDVERKAN AV HELA SKOLAN

INTEGRERAD UTBILDNING

BELGIEN

Bedömning av kvalitativa inlärningsresultat

St Mary's högskola ger kurser inom lärarutbildning och humaniora på grundutbildningsnivå samt en rad doktorandprogram inom lärarutbildning. St Mary's policy för utbildning i entreprenörskap är uttryckligen påverkad av institutionens verksamhetsmål och akademiska, yrkesmässiga och medborgerliga värderingar. Alla studenter ges möjlighet att utveckla och pröva entreprenörsidéer genom ett intensivt och interaktivt program bestående av workshoppar, seminarier och föreläsningar.

Programmet utvecklas i två cykler: Cykel I (2007–2012) var inriktad på personalutveckling, främjande av entreprenörsfärdigheter och utbildning av lärarhandledare i entreprenörskap. Cykel II (2012–2017) inriktas på för-

ändringar och utveckling av läroplanen, omstrukturering av kandidatexamina i pedagogik och utveckling av masterprogrammet i pedagogik.

St Mary's satsar på utbildning i entreprenörskap. Syftet är att få lärarna att anpassa läroplanen och undervisningen så att ungdomarna blir bättre förberedda för arbetsmarknaden. Institutionen ger en utbildning i entreprenörskap parallellt med sin kandidatutbildning. Utbildningen i entreprenörskap slutförs under de första tre åren av kandidatutbildningen, med ett snabbprogram för sistaårsstudenterna. Det ger studenterna möjlighet att befästa kunskaperna och förståelsen, men även möjlighet att utveckla konsekvent och kritisk förståelse av den entreprenörsrelaterade pedagogiken.

Typ av verksamhet: Entreprenörskapsinriktad lärarutbildning

Genomförandeland: Förenade kungariket – Nordirland

Genomförandeinstitution: St Mary's högskola i Belfast

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.smucb.ac.uk>

Kontakt: Frank Hennessey

Kontaktens e-postadress: f.hennessey@smucb.ac.uk

Telefonnummer: +44 (0) 28 902 682 82; institutionen: +44 (0)28 903 276 78

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater

Utbildningsnivå: Flera nivåer



Utbildningen i entreprenörskap har fyra komponenter:

- ▶ Allmän utbildning (skolbaserad arbetsenhet med reflexion).
- ▶ Entreprenörskap (ekonomisk kunskap, arbetsbaserad profil, Erasmus eller Study USA).
- ▶ Socialt företagande (rapportering och reflexion eller frivillig verksamhet).
- ▶ Tillval (skriftliga uppsatser eller projekt).

Studenterna deltar i flera projekt och reflekterar över sin erfarenhet i form av sin egen, elevernas eller både sin egen och elevernas kunskap och förståelse av entreprenörskap. Verksamheten är fast förankrad i en teoretisk och akademisk ram och ger samtidigt möjlighet att fokusera inläringen och bedömningen på en kvalitativ aspekt.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Entreprenörskap ingår i skolans kultur och uppdrag.
- ▶ Holistisk och integrerad syn på entreprenörskap.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Examensbeviset och utbildningen ökar studenternas anställbarhet.
- ▶ Långsiktiga fördelar – dessa nya lärare kommer att ge sina studenter entreprenörsfärdigheter som så småningom gynnar ekonomin och samhället.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

ENTREPRENÖRSINSTITUTION

UTBILDNINGSBEVIS

INTEGRERAD UTBILDNING

NORDIRLAND

Användbara länkar eller resurser:

En presentation av verksamheten av Frank Hennessey finns här: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/dublin/frank_hennessey_en.pdf

Personlig och social utbildning som ämne i skolan

Guardas högskola för teknisk yrkesutbildning grundades 1980. Skolan för utbildningsvetenskap inledde sin verksamhet 1986. Skolan erbjuder en grundutbildning där entreprenörskap ingår som ett eget ämne inom ramen för personlig och social utbildning (45 teoretiska/praktiska timmar och 7,5 timmar för handledning: 3 ECTS). I detta ämne tillämpar skolan projektbaserat lärande som metod för att utveckla utbildningen i entreprenörskap.

Syftet är att studenterna genom projektbaserat lärande ska ta itu med sociala, kulturella eller ekonomiska problem:

- Lära sig att styra sitt eget liv.

- Utveckla sin förmåga att förändra (sig själva och omgivningen) så att de ser möjligheter och blir aktiva medborgare.

Studenterna ska presentera ett projekt med utmanande problem som kräver reflexion, forskning och användning av deras problemlösningsförmåga och beslutsförmåga. Studenterna står i centrum av processen, som inleds genom att de reflekterar över personligt eller socialt viktiga problem som kräver samarbete för att kunna lösas på ett bra sätt. Lärarna underlättar arbetet med projekten, som utformas av studenterna. De styr arbetet i egenskap av medborgare och yrkesverksamma inom utbildning.

Typ av verksamhet: Entreprenörskapsinriktad lärarutbildning

Genomförandeland: Portugal

Genomförandeinstitution: Högskolan för utbildningsvetenskap, kommunikation och idrott (GPI), Guardas högskola för teknisk yrkesutbildning

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.ipg.pt>

Kontakt: Carlos Francisco De Sousa Reis

Kontaktens e-postadress: creis@ipg.pt

Telefonnummer: +351 964 057 023/+35 271 220 115

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater

Utbildningsnivå: Grundutbildning



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- För att den grundläggande lärarutbildningen/utbildningen i entreprenörskap ska kunna utvecklas bör en koppling etableras mellan entreprenörskap och kärnförmågan att förändra sig själv och världen.
- Utbildningen i entreprenörskap måste vävas in i institutionens verksamhet. Verksamheten på Guardas högskola för teknisk yrkesutbildning präglas av ett starkt praktiskt inslag på en fast teoretisk grund. Skolan försöker hela tiden anpassa sina kurser och ämnen till arbetsmarknadens behov och dagens förutsättningar.

Vad har verksamheten för effekt?

- Verkan av insatsen är begränsad till de medverkande och bestämda situationer. Den påverkar dock studenterna genom att utveckla deras självständighet och dynamiska kraft som medborgare och yrkespersoner.

Vad händer i fortsättningen?

- Guardas högskola för teknisk yrkesutbildning planerar att införa utbildning i entreprenörskap som ämne i den grundläggande lärarutbildningen i och med den läroplansreform som planeras för nästa läsår.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

ENTREPRENÖRSINSTITUTION

PROJEKTARBETE

INTEGRERAD UTBILDNING

PORTUGAL

Ämnesövergripande workshop sammanför studenter

Xios högskola är belägen i Flandern. Skolan har fem institutioner, två campus och ungefär 3 000 studenter. Entreprenörskap är ett ämnesövergripande ämne. Workshoppen för ämnesövergripande arbete och lagarbete ingår i programmet som leder till en kandidatexamen i sekundärutbildning. Den ämnesövergripande utbildningen har följande komponenter:

- ▶ "Stimulans till lärande" – teoretiska kunskaper om utbildning i entreprenörskap.
- ▶ En workshop (sex studenter med olika specialisering i varje grupp).
- ▶ Ämnesövergripande utbildning.

Programmet omfattar följande:

- ▶ Andra året: en ämnesövergripande workshop där alla studenter sammanförs (ekonomi, historia, idrott och så vidare). De delas in i grupper om sex studenter med blandade specialiseringar, vilket framhäver det tvärvetenskapliga upplägget. De utarbetar därefter projekt om utbildning för hållbar utveckling (millennieutvecklingsmålen). Projektens resultat presenteras för en publik med deltagare från gymnasieskolor.
- ▶ Tredje året: studenterna i den ämnesövergripande utbildningen genomför sina projekt på en gymnasieskola och omsätter därmed teori i praktik.

Typ av verksamhet: Program som förbereder lärarkandidater för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Belgien

Genomförandeinstitution: Xios högskola i Belgien

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.xios.be>

Kontakt: Michel Janssens

Kontaktens e-postadress: michel.janssens@xios.be

Telefonnummer: +32 49 726 9666

Institutionens telefonnummer: +32 11 370 781

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater

Utbildningsnivå: Gymnasieutbildning



- ▶ Verksamheten förbereder dessutom lärarna för utbildning i entreprenörskap genom besök hos organisationer som sysslar med hållbar utveckling. Genom att bjuda in personer inom utbildning för hållbar utveckling upprättar de kunskapstriangeln Skola–Arbete–Läraryrshögskola.

Verksamheten kan betraktas som bästa praxis, eftersom den är tvärvetenskaplig, kreativ och obligatorisk. Genom projektet genomförs lärandecykeln och man möjliggör interaktion med organisationer som sysslar med utbildning för hållbar utveckling samt med gymnasieskolor.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Lärarutbildarnas färdigheter: Lärarna måste ha kompetens i utbildning för hållbar utveckling (millennieutvecklingsmålen).
- ▶ Tydliga visioner och verksamhetsmål som alla lärare ska följa och tillämpa.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ *För lärare:*
 - ▶ Lärarna i projektet utvecklar sakkunskap och systemtänkande.
 - ▶ Lärare som inte deltar direkt (men som är lärare på institutionen för lärarutbildning) blir medvetna om att ämnesövergripande utbildning (som ökar anställbarheten) har en viktig plats i läroplanen och blir motiverade att bli en del av denna "gemenskap".
- ▶ *För studenter:* De lär av varandra. De blir medvetna om att den ämnesövergripande utbildningen är nödvändig. De får en bra grund för senare anställning (där de måste använda systemtänkande). De lär sig att samarbeta.
- ▶ *Yrkesverksamma:* De tar del av bästa praxis för ämnesövergripande utbildning.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

FÖRBEREDA LÄRARKANDIDATER

HÅLLBAR UTVECKLING

ÄMNESÖVERGRIPANDE ARBETE

BELGIEN

Mentorskap på universitetet ger praktiska kunskaper

Lärarkandidaterna deltar i en kurs (2–3 veckor) under läsåret. De besöker skolor och samarbetar med yrkesverksamma lärare. Detta ingår i läroplanens krav.

- Kursen består av skolbaserad inlärnin, rapportering av aktiviteter, stöd till yrkesverksamma lärare för att bidra till förbättringar och till att lösa problem på respektive skola samt kontakt med företag för att samarbeta inom ramen för skolprojekt.

Verksamheten förbereder lärarna för utbildning i entreprenörskap genom att de

- samarbetar med skolans lärare och ledning,
- får kunskaper om de problem som man möter i verkliga livet på skolor och får praktisk kunskap,
- sammanställer innovationsportföljer.

Typ av verksamhet: Program som förbereder lärarkandidater för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Grekland

Genomförandeinstitution: Universitetet i Ioannina, institutionen för barnpedagogik

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://www.uoi.gr/oldsite/main.html>

Kontakt: Polyxeni (Jenny) Pange

Kontaktens e-postadress: pagge@cc.uoi.gr; jennypagge@yahoo.gr

Telefonnummer: +30 693 613 18 10

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater

Utbildningsnivå: Flera nivåer



För att göra framsteg på området måste man

- ▶ utvärdera inlärningsresultaten för alla lärare mot bakgrund av deras lokala verkan,
- ▶ använda utbildningsmodellen "Närmaste grannar" i en samarbetssituation där studenterna väljer sina grupper och kan byta grupp om de tycker att deras grupp är "tråkig",
- ▶ belöna bästa praxis.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ God teoretisk kunskap om ämnet.
- ▶ God samarbetsförmåga.
- ▶ IKT-vana.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Identifiering av utbildningsfördelar, undersökning av den dagliga skolverksamheten.
- ▶ Studenterna får praktisk kunskap.
- ▶ Studenterna samarbetar med skolans lärare och ledning (berörda parter).

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

FÖRBEREDA LÄRARKANDIDATER

PROBLEMLÖSNING

SAMARBETE

GREKLAND

Användbara länkar eller resurser:

På grekiska: http://www.pee.gr/wp-content/uploads/praktika_synedrion_files/e27_11_03/sin_ath/th_en_viii/ntoliopoyloy.htm

På engelska: <http://ecr.sagepub.com/content/3/3/299.short?rss=1&ssource=mfc&patientinform-links=yes&legid=specr;3/3/299>

Regionalt projekt för entreprenörskapsinriktat lärande inom grundläggande lärarutbildning och lärarfortbildning

År 2008 enades åtta länder i regionen om att inrätta **Sydösteuropeiska centrumet för utbildning i entreprenörskap (Seecel)**, med Republiken Kroatien som värdland. Syftet med Seecel är att utbyta riktmärken för att öka ländernas utbildningsbesparingar.

Det här projektet är en gränsöverskridande lärarutbildningsmodell med bestämda inlärningsresultat för studenter och lärare. Det har fått pengar från Europeiska kommissionen och den kroatiska staten.

Pilotverksamheten genomfördes i form av en obligatorisk och en valfri

kurs på 32 ISCED 2-skolor och 16 högre utbildningsanstalter i de åtta deltagande länderna.

Hittills har följande åstadkommits:

- ▶ En vision och en strategi för en entreprenörsskola.
- ▶ Mål för ledningen (rektorerna) enligt strategin.

Typ av verksamhet: Program som förbereder lärarkandidater, lärare och skolläda för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Internationellt

Genomförandeinstitution: Sydösteuropeiska centrumet för utbildning i entreprenörskap (Seecel)

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.seecel.hr>

Kontakt: Maja Ljubić

Kontaktens e-postadress: maja.ljubic@seecel.hr

Telefonnummer: +385 1 30 40 260

Ytterligare aktörer eller partner: Seecelländerna (Albanien, Bosnien och Hercegovina, Kroatien, Kosovo (*), f.d. jugoslaviska republiken Makedonien, Montenegro, Serbien och Turkiet)

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater, lärare och skolläda

Utbildningsnivå: Flera utbildningsnivåer

(*) Denna beteckning ska inte påverka ståndpunkter om Kosovos status och är i linje med FN:s säkerhetsråds resolution 1244 (1999) och med Internationella domstolens utlåtande om Kosovos självständighetsförklaring.



- ▶ Mål för lärarna enligt strategin.
- ▶ Specifika inlärningsresultat för eleverna.
- ▶ Organiserade resurser enligt strategin.
- ▶ En plan för utbildning av lärare, övrig personal och "nätverkslärare" inom entreprenörsskapsutbildning.
- ▶ Stöd till en entreprenörsskola från lokalsamhällets, lokala företags och andra berörda parter sida.
- ▶ En gemensam föreställning om entreprenörsskolor och kontinuerligt arbete för att utveckla kulturen på skolorna.
- ▶ En strategi för att utbyta kunskap och vara ett föredöme för andra skolor.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Pilotskolorna i projektet skulle uppfylla vissa kriterier. De gällde bland annat tillgänglighet via kollektivtrafik, minst två skolklasser per årskurs i skolan, IT-utrustning som används av en majoritet av lärarna och skolledningen i arbetet, fungerande webbplats, systematiskt sätt att gripa sig an samarbetet mellan skola och föräldrar respektive skola och lokala myndigheter, positiv inställning bland personalen till utbildning i entreprenörskap, lärare som är bekanta med moderna undervisningsmetoder, en skolledning som kan kommunicera på engelska, en skolledning som har erfarenhet av

projekt och budgetkonsekvenser samt lärare och skolledning som är bekanta med självbedömning och extern utvärdering. Andra förutsättningar är att andra länder deltar (den gränsöverskridande aspekten) och att skolorna får stöd från nationella regeringar och från EU.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Studenter, lärare och skolledning har haft nytta av att delta i projektet.
- ▶ Genom att utbyta riktmärken lär sig länderna av varandra och kan därmed göra utbildningsbesparingar.
- ▶ Instrumentet för mätning av entreprenörsutbildningens inverkan på lärarnas och skolledningens kompetens i entreprenörskap utvecklas och testas genom att det genomförs i sin helhet.

Vad händer i fortsättningen?

Strategin för grundläggande lärarutbildning och fortbildning för lärare ska utvecklas med ledning av tidigare erfarenheter och resultat. Särskild tonvikt kommer att läggas på handledningen och nationella lärarutbildningsanstalters medverkan.

**GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING**

FÖRBEREDA LÄRARKANDIDATER

FÖRBEREDA LÄRARUTBILDARE

INLÄRNINGSRISULTAT

INTEGRERAD UTBILDNING

INTERNATIONELL

Användbara länkar eller resurser:

<http://www.seecel.hr>

<http://www.seecel.hr/default.aspx?id=14>

<http://www.seecel.hr/UserDocsImages/Documents/Documents>

Läroarutbildning ökar studenternas konkurrenskraft

Hamk PTEU är den största läroarutbildningsanstaten i Finland. Den grundades 1959 och anslöt sig till yrkeshögskolan Hamk 1996. Den ger formell pedagogisk behörighet för lärare som arbetar som utbildare på högre utbildningsanstatler, yrkeshögskolor, institutioner inriktade på vuxenutbildning, inom offentliga organisationer och personalavdelningar samt inom företag och industri.

De yrkespersoner som anmäler sig till detta mycket konkurrenskraftiga läroarutbildningsprogram ska minst ha en kandidatexamen eller högsta tillgängliga examen inom sitt yrke och minst tre års relevant yrkeserfarenhet. De flesta av lärarkandidaterna upprätthåller en anställning samtidigt som de genomgår läroarutbildningsprogrammet, och 30 procent av dem saknar tidigare undervisningserfarenhet.

Syftet med läroarutbildningen är att ge lärarkandidaterna

- ▶ kunskap och kompetens som vägleder och underlättar inläringen för studenter med olika bakgrund,
- ▶ förmåga att utveckla egen lärarkompetens genom att uppdatera sitt yrkeskunnande och genom att ta hänsyn till framtida trender och utveckling på arbetsmarknaden.

Typ av verksamhet: Program som förbereder lärarkandidater för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Finland

Genomförandeinstitution: Läroarutbildningsenheten vid yrkeshögskolan Hamk

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

http://portal.hamk.fi/portal/page/portal/HAMK/In_English

Kontakt: Heikki Hannula

Kontaktens e-postadress: heikki.hannula@hamk.fi

Telefonnummer: +358 3 646 33 77

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater inom teknik, ingenjörsvetenskap och samhällsvetenskap

Utbildningsnivå: Sekundäroarutbildning, högre utbildning och fortbildning



Läraryrkesutbildningsprogrammet omfattar följande moduler:

- ▶ Grundläggande pedagogisk teori och yrkesutbildning.
- ▶ Yrkespedagogik.
- ▶ Utbildning av yrkesverksamma lärare i lärarkandidatens organisation, för det mesta utbildningsanstalter.
- ▶ Examensarbete.

Sedan 2006 ges även en valfri kurs i entreprenörskap: *Grunderna i entreprenörskap* (3 poäng).

Läraryrkesutbildningsprogrammet har varit mycket framgångsrikt. På grund av de många ansökningarna har programmet endast kunnat ta emot ungefär 33 procent av de sökande.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Utbildningen i entreprenörskap måste integreras i utbildningsanstaltens uppdrag och läroplan.
- ▶ Entreprenörsrelaterade mål måste tas med i kriterierna för bedömning av inläringen.

Vad har verksamheten för effekt?

Sedan 2012 har utbildningen i entreprenörskap varit integrerad i målen för fyra kurser:

- ▶ *Samhälle, arbetsliv och utbildning* (4 poäng): Lärarkandidaterna förstår meningen med utbildningen i entreprenörskap inom ramen för yrkesutbildning.
- ▶ *Ledning av lärande* (7 poäng): Lärarkandidaterna kan lyfta fram entreprenörskap i olika lärmiljöer.
- ▶ *Utbildningsnätverk* (3 poäng): Lärarkandidaterna kan etablera samarbete mellan olika nätverk av **företag** och andra berörda parter.
- ▶ *Läraryrkesutbildning* (15 poäng): Lärarkandidaterna kan på ett målinriktat och **entreprenörmässigt** sätt utveckla sin pedagogik och sina färdigheter inom entreprenörskap.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARTIDNING

FÖRBEREDA LÄRARTIDNING

UTBILDNINGSBREV

INTEGRERAD UTBILDNING

FINLAND

Användbara länkar eller resurser:

En presentation av verksamheten av Heikki Hannula finns här: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/dublin/heikki_hannula_en.pdf

På universitetets webbplats finns allmän information om programmet: http://portal.hamk.fi/portal/page/portal/HAMK/In_English/Education/professional_teacher_education

Tidigare studenter hjälper till med lärarutbildningen

Swansea Metropolitan University har infört en rad innovativa metoder för att förbereda lärarkandidaterna för den faktiska klassrumsundervisningen och hjälpa dem att utveckla företaganda. I ett exempel tar universitetet hjälp av före detta studenter vid utformningen av den aktuella undervisningen och programutvecklingen. Studenterna kan även hjälpa till med den faktiska klassrumsundervisningen och med bedömningen av de nya lärarkandidaterna. Detta är en modell för så kallad kontinuerlig konceptuell granskning (*Continuous Conceptual Review Model*), genom vilken före detta studenter kan hjälpa till att utforma den nuvarande utbildningen.

Dessa initiativ har tagits fram inom universitetet. I början tog man för kurserna i visuell kommunikation på institutionen för konst och design genom-

gående hjälp av före detta studenter vid utvärderingen av sina specialiseringskurser. Lärarutbildningsprogrammen vid skolan för utbildningsvetenskap tog helt enkelt över detta arbetssätt. De tar hjälp av före detta studenter som har startat eget. De ska underlätta lärarkandidaternas lärande och övervaka hur det utvecklas. För detta projekt fick universitetet ett pris vid konferensen om internationalisering av entreprenörsutbildning i Brasilien (2006).

Programmet anses vara god praxis eftersom lärarna får uppleva vad entreprenörskap egentligen innebär, bland annat hur de ska förbereda studenterna på att samarbeta med företagare i framtiden.

Typ av verksamhet: Program som förbereder lärarkandidater

Genomförandeland: Förenade kungariket

Genomförandeinstitution: Swansea Metropolitan University

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.smu.ac.uk>

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater

Utbildningsnivå: Flera nivåer



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Värdet av näringslivets erfarenheter och kunskap måste erkännas.
- ▶ Lärarutbildarna måste inse hur viktigt det är att värdesätta före detta studenter och vad de kan tillföra nuvarande utbildningspraxis.
- ▶ Trots att dagens utbildare relativt lätt kan följa upp före detta studenter krävs en särskild långsiktig insats av någon som studenterna respekterar och vill hjälpa. Dessutom krävs helt enkelt tid för att organisera och leda kursen.

- ▶ Den fungerar som kvalitetsstyrning av nuvarande praxis (genom jämförelse med alternativ eller tidigare praxis).
- ▶ Den har gjort det möjligt för före detta studenter att bidra till den nuvarande undervisningen, vilket ökar de nuvarande studenternas motivation och visar hur klassrumsteorin fungerar i verkligheten.
- ▶ Den kan förändra vissa sidor av undervisningen direkt, eftersom de mest aktuella insikterna från före detta studenter kan tas med i kursen.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Den viktigaste effekten för hela universitetet är att undervisningen är aktuell och att utbildningen tas emot positivt av studenterna och leder till positiv återkoppling. Wales har ett av de högsta överlevnadstalen per capita för små företag som startas av utexaminerade studenter. Swansea Metropolitan University har genomgående legat i topp på denna lista. Detta bidrar även till universitetets allmänna trovärdighet, eftersom det faktiskt gör vad det sagt sig kunna göra.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

FÖRBEREDA LÄRARKANDIDATER

ANLITA FÖRE DETTA STUDENTER

KUNSKAP FRÅN NÄRINGSLIVET

FÖRENADE KUNGARIKET

Användbara länkar eller resurser:

Penaluna, A. och Penaluna, K. (2006), Business Paradigms in Einstellung: A Creative industries perspective on enhancing entrepreneurship education. Internationalizing Entrepreneurship Education and Training Conference, São Paulo, Brasilien.

(Priset "Best Empirical Paper" – särskilt forskarpris)

Penaluna, A. och Penaluna, K. (2008), Business Paradigms in Einstellung: Harnessing Creative Mindsets for Entrepreneurship Education, Journal of Small Business and Entrepreneurship 21, nr 2, s. 231–250. Finns här: <http://www.freepatentsonline.com/article/Journal-Small-Business-Entrepreneurship/204931981.html>

Obligatorisk musikkurs med entreprenörskapsinriktade undervisningsmetoder

Utbildningsvetenskapliga fakulteten vid **Laplands universitet** inrättades 1979 och är universitetets äldsta fakultet. Fakulteten har ungefär 700 studenter på grundnivå, 80 forskarstuderande och 60 anställda. Entreprenörskap och utbildning i entreprenörskap är en viktig del av fakultetens strategi.

Den obligatoriska musikkursen med entreprenörskapsinriktade undervisningsmetoder är inriktad både på entreprenörmässiga sätt att lära och på undervisning för alla. Genom entreprenörsbaserade moment som att hitta och skapa möjligheter, experimentera, reflektera och hantera kunskap kan varje student lära sig olika saker genom att använda sina egna starka sidor, vanor och andra individuella förutsättningar.

I kursen lär sig studenterna både musik och företagande, särskilt genom att välja olika musikalternativ. Läraren fungerar som förmedlare och integrerar lärarkandidaternas experiment och insikter med läroplanens mål och innehåll. Under den här kursen tillägnar sig studenterna kunskap om musiken som företeelse och om musikundervisning. Dessutom ligger tonvikten på vissa entreprenörskapsinriktade egenskaper och förmågor, exempelvis initiativförmåga, självförtroende, uthållighet, risktagande, beslutsfattande, förhandlingsförmåga, förmåga att klara av osäkra villkor samt lärande genom misstag.

Typ av verksamhet: Entreprenörskapsinriktade undervisningsmetoder

Genomförandeland: Finland

Genomförandeinstitution: Laplands universitet

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://www.ulapland.fi/InEnglish/Units/Faculty-of-Education>

Kontakt: Lenita Hietanen

Kontaktens e-postadress: lenita.hietanen@ulapland.fi

Telefonnummer: +358 404 844 164

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater

Utbildningsnivå: Flera nivåer



För att främja dessa förmågor används bland annat följande aktiviteter:

- ▶ Läraren ger studenterna möjlighet att bestämma utbildningens innehåll, omfattning och tidpunkt samt med vem de ska lära sig. På det sättet får läraren studenterna att ta risker, hantera osäkerhet och styra sin utbildning så att de blir ansvariga för sin egen utbildningsbana.
- ▶ Under kursen betonas ömsesidigt lärande, särskilt gemensamma beslut och gemensam problemlösning i interaktiva diskussioner.
- ▶ Varje student gör anteckningar i en egen dagbok. Läraren ger exempel på entreprenörskapsinriktade egenskaper och färdigheter. Efter varje musiklektion bedömer studenterna vilka entreprenörskapsinriktade egenskaper och färdigheter de uppfattade tydligast under inläringen och antecknar bedömningarna i sina dagböcker.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Läraren framhäver fyra huvudmoment som är särskilt viktiga för framgång:

- ▶ Gemensamma beslut. Under och efter inläringen diskuterar, analyserar och utvärderar läraren och studenterna både metoden och kunskapen: Hur lär jag mig? Varje inlärningsfas ska analyseras: planering, handling och resultat.
- ▶ Praktiskt lärande. Lärarna ger studenterna olika möjligheter att använda innovativa sätt att bestämma mål, planera inlärningsmetoder och genomföra dem. Genom reflexion kan studenterna bygga upp ny kunskap av sina erfarenheter och bedöma både själva inläringen och inläringens resultat.
- ▶ Läraren ska stödja och förmedla. Läraren ska inte ge studenterna färdiga svar, utan låta dem ta reda på saker och ting själva. Läraren ska dock vid rätt tidpunkt ge stöd till dem som behöver.
- ▶ Tid för eftertanke. Läraren ska ge tillräckligt med utrymme för både dagboksskrivande och för reflekterande diskussioner under och efter inläringen. Reflexionen ska inriktas på entreprenörskapsinriktade sätt att lära och på läroplanens musikinnehåll.

Vad har verksamheten för effekt?

Verksamheten har visserligen inte utvärderats formellt än, men det anses att den av följande skäl främjar lärarnas förberedelse för utbildning i entreprenörskap:

- ▶ Studenterna uppmuntras att studera hur de själva agerar i sin entreprenörsverksamhet genom experiment och reflexion i alla inlärningsfaser.
- ▶ Studenterna måste agera på olika sätt som präglas av entreprenörskap när de väljer givna eller skapade möjligheter i lärandesituationer.
- ▶ Studenterna kan studera lärarens entreprenörsverksamhet och upplägget i utbildningsmiljöerna.
- ▶ Studenterna uppmuntras att använda sin entreprenörsrelaterade erfarenhet och kompetens på andra ämnesområden och på olika utbildningsnivåer.

Vad händer i fortsättningen?

- ▶ Mer tid ska ägnas åt lärarkandidaternas kreativa process vid utformningen av nya möjligheter.
- ▶ Mer tid ska ägnas åt kritisk reflexion: Social rättvisa och lika möjligheter är nödvändiga i en entreprenörskapsinriktad undervisningsmetod för alla.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

ENTREPRENÖRSKAPSUNDERVISNING

MUSIK OCH KREATIVITET

SAMARBETE

FINLAND

Användbara länkar eller resurser:

På finska: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/76736/Lenita_Hietanen.pdf?sequence=1

Specialister på innovation: yrkeshögskolan i Köpenhamn

Verksamheten anordnas av **Yrkeshögskolans** institution för lärarutbildning och är avsedd för lärarkandidater som ska arbeta inom grundskolan. Den omfattar alla nivåer: främst lärarkandidater men även lärarna själva. Den erbjuds som extrakurs åt alla lärarkandidater som studerar tredje året. Information om kursen sprids genom möten, via internet och i form av broschyrer. Med start på våren 2013 ska den ges som ett intensivt EU-program för 24 lärarkandidater från fem länder.

Verksamheten ska främja och utveckla lärarkandidaternas entreprenörstänkande och ge dem en uppsättning metoder som de kan använda i sin egen framtida undervisning. Denna modell kallas Fire-modellen och består av fyra specifika och sammanhängande steg:

- F** – Finna fakta (från böcker och verkligheten).
- I** – Innovativa idéer (ta fram och välja).

R – "Reality check" – Avstämning med verkligheten (genom prototypmetod och återkoppling).

E – "Evaluering" – Utvärdering av resultat, process och inläring.

Lärarkandidaterna utvecklar även sin förmåga att interagera med lokalsamhället samt att ta kontakt med och tillhandahålla tjänster åt verkliga partner utanför utbildningsanstalten.

Verksamheten är ett tvåveckorsprogram där lärarkandidaterna kontakter en yrkesverksam lärare och tar fasta på ett problem som de vill lösa. Under 2012 ombads de att ta fasta på problem som rör inkludering och differentierad undervisning. Lärarkandidaterna diskuterade därefter problemen i grupper och tog fram en innovativ lösning som de lämnade in till läraren.

Typ av verksamhet: Innovativa undervisningsmetoder för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Danmark

Genomförandeinstitution: Yrkeshögskolan UCC i Köpenhamn, institutionen för lärarutbildning

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://blaagaard-kdas.ucc.dk/english>

Kontakt: Lilian Rohde

Kontaktens e-postadress: LR@ucc.dk

Telefonnummer: +45 418 975 81

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater vid högskolan, lärare som fortbildar sig

Utbildningsnivå: Studenterna utbildas för grundskolan.



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Lärarkandidater som är motiverade att delta.
- ▶ Deltagande av yrkesverksamma grundskollärare.
- ▶ Ändamålsenlig organisation, det vill säga att ett relativt begränsat antal högskolelärare kan genomföra verksamheten med ett stort antal deltagare.
- ▶ Programmet har utvecklats under sju år och omfattar även ett kort "smakprov" för lärarkandidaterna när de inleder sina studier.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Användningen av lärare som kunder är en innovativ metod.
- ▶ Genom metoden uppnår lärarkandidaterna de nödvändiga inlärningsresultaten för utbildning i entreprenörskap, särskilt när de planerar in en parallell verksamhet för sina elever som ett led i sin lärarpraktik.
- ▶ Genom metoden uppfylls även kravet på praktisk utbildning i entreprenörskap för lärarkandidaterna, utöver metodiutbildning och teoretisk utbildning.

- ▶ Verksamheten har direkt samband med studenternas yrkesliv och kan eventuellt utvecklas till yrkesöverskridande verksamheter som styrs av användarna.
- ▶ Programmet har haft en påvisbar effekt, exempelvis genom grundandet av ett innovationscentrum för lärarutbildning samt genom ett projekt för utbyte av bästa praxis med andra danska högskolor.

Vad händer i fortsättningen?

Lärarutbildningen utvecklas genom en ny läroplan för grundläggande lärarutbildning med innovation och utbildning i entreprenörskap som ett obligatoriskt inslag i alla ämnen. Modeller i stil med den beskrivna ska vara ett av studenternas utbildningsverktyg.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

ENTREPRENÖRSKAPSUNDERVISNING

PROCESSMETODER

LÄRARE SOM KUNDER

DANMARK

Real (Rural Enterprises for Action Learning)

– ett yrkes- och undervisningsverktyg

Högskolan i Sogn og Fjordane har ungefär 3 000 studenter och 300 anställda. Utbildningen i entreprenörskap är obligatorisk för alla lärarkandidater (inom grundskola, gymnasieskola och yrkesutbildning) och är en fullvärdig del av läroplanen. Samtliga studenter erbjuds minst två dagars utbildning i entreprenörskap och Real. Utbildningen ges även som en två- eller fyradagars fortbildningskurs för yrkesverksamma lärare.

Real (Rural Enterprises for Action Learning) utarbetades ursprungligen på landsbygden i USA på 1980-talet. Högskolan i Sogn og Fjordane äger rättigheterna till materialet i Europa och ger kurser och utbildning i metoden. Real bygger på samma principer som utbildningen i entreprenörskap.

Studenterna lär ut och använder materialet direkt efter att ha lärt sig det, vilket gör att de behåller 90 procent av kunskaperna, jämfört med enbart 5 procent av kunskaperna från föreläsningar. I undervisningsmetoden Real **används en empirisk inlärningsmodell**. Den bygger på följande princip för lärande:

"Beskriv, och jag glömmar; visa, och jag kommer ihåg; gör mig delaktig, och jag förstår."

I modellen tar man hänsyn till förhållandet mellan reflexion, expansion, tillämpning och erfarenhet. Det viktiga är att inläraren ges "konkret erfarenhet", en händelse där de aktivt medverkar. Inläringen förstärks då genom

Typ av verksamhet: Entreprenörskapsinriktade undervisningsmetoder

Genomförandeland: Norge

Genomförandeinstitution: Högskolan i Sogn og Fjordane

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://www.hisf.no/en/home>

Kontakt: Professor Ivar A Offerdal

Kontaktens e-postadress: ivar.offerdal@hisf.no

Telefonnummer: +47 576 760 65/913 005 39

Telefonnummer: Fakulteten för lärarutbildning och idrott: +47 576 760 00

Tillämpning/målgrupp: Studenter inom lärarutbildning och idrott

Utbildningsnivå: Flera utbildningsnivåer (grundskola, gymnasieskola och yrkesutbildning). Real ges även som en fortbildningskurs för yrkesverksamma lärare.



reflexionerna om erfarenheten. Den utvidgas därefter genom att inläraren ser de abstrakta idéer, teorier och principer som ligger till grund för inläringen. Slutligen överför inläraren sitt nya språk och sina nya färdigheter till verkliga situationer.

Real är avsedd för skolor både på landsbygden och i tätorter, där det anses vara särskilt viktigt att bygga upp en lokal identitet och få eleverna att en dag återvända till området och starta eget. Läroplanen är inriktad på två huvudområden: livskunskap och attitydrelaterade ämnen samt företagsrelaterade ämnen. Syftet är att i början fokusera på attityder, ur vilka de väsentliga färdigheterna växer fram. De ska utveckla kommunikationsförmåga, kritiskt och kreativt tänkande, problemlösningsförmåga, effektivt samarbete med andra och en lokal identitet. På företagsområdet främjar de kunskap om marknadsanalys, ekonomin i allmänhet samt marknadsföring och försäljning.

Real bygger på partnerskap med externa institutioner/organisationer och stöd från högskolans dekaner/fakultetsordförande. De vidareutvecklar och testar nya idéer med "modellskolor" som hjälper till att utveckla materialet. Tankarna bakom Real sprids på hela högskolan genom att man utbildar kolleger och säljer in idén med utbildning i entreprenörskap. Behovet av tålamod betonas.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Det är viktigt att lärarna har skolans stöd för verksamheten och att lärarna har tålamod och tydligt

- ▶ fastställer mål för inläringen,
- ▶ organiserar den tid och det material som krävs,
- ▶ inför ett arbetssätt som i huvudsak bygger på grupparbete och leder till en presentation,

- ▶ integrerar reflexion över vad inlärarna har gjort och lärt sig och hur detta står i samband med deras mål,
- ▶ får inlärarna att tänka över hur kunskaperna kan tillämpas i verkligheten och hur lärandet i arbetet och i vardagslivet kan förenas.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ De flesta lokalsamhällen och skolor i fylket Sogn og Fjordane lär ut entreprenörskap och använder materialet.
- ▶ Enkäter bland studenterna visar att de är nöjda med Real.
- ▶ Metoden togs upp som ett exempel på god praxis i en nordisk enkät från 2004 samt i ett annat projekt 2012. Den nämndes även i regeringsplanerna (2004/2006).
- ▶ I en forskningsrapport av Kunnskapsparken, Bodø 2009, gavs Real ett högt betyg. Metoden ingår i lärarutbildningen i Sogn og Fjordane sedan 2007.

Vad händer i fortsättningen?

Samtliga lärare på utbildningsvetenskapliga institutionen i Sogn og Fjordane ska delta i en tvådagars workshop där utbildning i entreprenörskap inom ramen för den nya läroplanen ska diskuteras. Den ska bli ett obligatoriskt inslag i framtida utbildning i form av en kurs i pedagogiskt entreprenörskap som berättigar till högskolepoäng och som ett led i den ämnesövergripande utbildningen.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

ENTREPRENÖRSKAPSUNDERVISNING

EMPIRISK INLÄRNING

SAMARBETE

NORGE

Entreprenörsprogram för barn mellan tre och tolv år

Högskolan för teknisk yrkesutbildning i Viana do Castelo (IPVC) grundades 1980. Dess verksamhetsmål är att ge "kvalificerad humanistisk, kulturell, vetenskaplig, teknisk och yrkesrelaterad utbildning, att genomföra den forskning som krävs för att uppnå verksamhetsmålet och att samarbeta med regionalsamhället i Alto-Minho, särskilt med produktions- och entreprenörssektorerna".

Entreprenörsprogrammet "Med idéer förändrar man världen" för barn mellan tre och tolv år är resultatet av ett partnerskap mellan utbildningsvetenskapliga skolan vid högskolan för teknisk yrkesutbildning i Viana do Castelo och utbildningscentrumet Alice Nabeiro – Delta. I projektet utvidgas begreppet entreprenörsutbildning. Den ses som en process som gör att inlärarna kan omsätta idéer i handling. Utbildningen ska främja entre-

prenörsfärdigheter i form av så kallade mjuka färdigheter hos både barn och lärarkandidater.

Programmet omfattar material och förslag till verksamhet för förskolebarn (tre till fem år), lågstadiesbarn (sex till nio år) och mellanstadiesbarn (tio till tolv år). Barnen utarbetar sina egna projekt med utgångspunkt i egna idéer. Samtidigt utforskar barnen de färdigheter som krävs inom följande kunskapsområden:

- ▶ Idéstimulering.
- ▶ Idéutbyte.
- ▶ Vad vill jag göra?

Typ av verksamhet: Entreprenörskapsinriktade undervisningsmetoder

Genomförandeland: Portugal

Genomförandeinstitution: Högskolan för teknisk yrkesutbildning i Viana do Castelo

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://portal.ipvc.pt/portal/page/portal/ese>

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater

Utbildningsnivå: Förskola



- ▶ Olika tänkesätt.
- ▶ Lyssna på andra.
- ▶ Tala om projektet.
- ▶ Samarbeta.
- ▶ Fastställa behov.
- ▶ Ta fram prototyper för förmedling av projektet.
- ▶ Samarbetsnätverk.
- ▶ Uppgiftscykler.
- ▶ Projektledning.

På skolan för utbildningsvetenskap vid högskolan för teknisk yrkesutbildning i Viana do Castelo fick lärarkandidaterna på den grundläggande lärarutbildningen entreprenörsutbildning med samma upplägg som entreprenörsprogrammet för barn mellan tre och tolv år. Utbildningen i entreprenörskap ska underlätta utvecklingen av entreprenörsfärdigheter (kunskaper, attityder och värderingar) hos lärarkandidaterna själva. Samtidigt lär sig studenterna hur de ska främja entreprenörsfärdigheterna hos yngre barn (mellan tre och tolv år). Materialet för utbildningen i entreprenörskap testas och anpassas under lärarpraktiken. Lärarkandidaterna samarbetar med varandra och utforskar undervisningsmetoder som är lämpliga för utbildning i entreprenörskap. Detta är också ett sätt att utbyta och sprida metoder för entreprenörsutbildning på värdskolorna. Projektet bedöms genom en aktionsforskningsmetod.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Betoning av aktivt lärande och projektarbete på skolan.
- ▶ Flexibel läroplan.
- ▶ Utveckling av entreprenörsfärdigheter hos lärarkandidaterna som ett led i lärarutbildningens läroplan.
- ▶ Noggrann uppföljning av entreprenörsutbildningen under studenternas lärarpraktik.
- ▶ Övervakning av entreprenörsutbildningens process och resultat (exempelvis genom en aktionsforskningsmetod) för att utvärdera, anpassa och utforma material för olika skolmiljöer.
- ▶ Fastställande av bästa praxis, utbyte och spridning av projektet.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Programmet gör att lärarkandidaterna kan utveckla entreprenörsutbildningen på förskolor och grundskolor.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

ENTREPRENÖRSKAPSUNDERVISNING

PRIMÄRSKOLA

PROJEKTARBETE

PORTUGAL

Användbara länkar eller resurser:

En presentation av projektet och förstasidan till handboken "Ter ideias para mudar o mundo" (Med idéer förändrar man världen).

<http://internacional.ipvc.pt/en/node/17>

Accio (Arteveldehogeschools centrum för kreativitet, innovation och entreprenörskap)

Artevelde högskola i Gent har som mål att utbilda yrkespersoner som tänjer gränser genom kreativitet, nytänkande och företagande. Syftet är att få studenterna och personalen att hitta nya svar som bygger på nya idéer i en föränderlig utbildningsmiljö. Kunskapscentrumet Accio, som leds av en generaldirektör och som startades i september 2011, går i bräschen för detta arbete. Detta bör leda till att ett av högskolans strategiska huvudmål uppnås: "att stimulera kreativitet, innovation och entreprenörskap bland studenter och anställda". Varje institution på skolan (16 institutioner) har en ansvarig för Accio-projektet.

Alla innovationer i läroplanen är inspirerade av de färdigheter en entreprenör ska ha: kreativitet, förmåga att se möjligheter, kundorientering, ledarförmåga, uthållighet med mera. Ett onlineverktyg togs fram för testa studenternas och lärarnas entreprenörsfärdigheter före och efter utbildningen. De ansvariga för Accio-projektet har utbildats i att känna igen dessa färdigheter. Varje program har sitt Accio-lexikon med kompetensbeskrivningar och motsvarande inlärningsresultat. Lexikonet underlättar en systematisk integrering av kreativitet, innovation och entreprenörskap i läroplanen. Dessutom anordnar de projektansvariga möten för utväxling av idéer och lärarutbildning om

Typ av verksamhet: Entreprenörskapsinriktade undervisningsmetoder

Genomförandeland: Belgien

Genomförandeinstitution: Artevelde högskola

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://www.arteveldehogeschool.be/accio/nl>

Kontakt: Dominique Roodhooft

Kontaktens e-postadress: Dominique.roodhooft@arteveldehs.be

Telefonnummer: +32 923 474 77

Tillämpning/målgrupp: Lärare och studenter inom högskolan

Utbildningsnivå: Universitetsnivå



kreativt tänkande, föreläsningar i inspirationssyfte och annan verksamhet som fungerar som stöd för de kreativitets- och entreprenörskapsinriktade åtgärderna.

Exempel på verksamhet inom Accio-projektet:

- ▶ 13 möten för idéutbyte mellan lärare och studenter under de tre månaderna.
- ▶ Sammanförande av 130 studenter med kreativa idéer i början av läsåret.
- ▶ 36 studenter som fick stöd genom Accio för att starta eget under första kvartalet 2012.
- ▶ 400 studenter som gjorde onlinetestet under läsåret 2011–2012.

Några lärdomar:

- ▶ Lärarna är svåra att övertyga. De förknippar utbildningen i entreprenörskap enbart med företagande, vilket är för snävt.
- ▶ Det är svårt att baka in utbildningen i entreprenörskap i olika ämnen, men möten med lärare och studenter bidrar till att bästa praxis överförs mellan institutionerna.

Användbara länkar eller resurser:

http://www.youtube.com/watch?v=to06gDoDzu0&feature=player_embedded
http://www.youtube.com/watch?v=_7_15DdqQ4A&feature=player_embedded
<http://www.arteveldehogeschool.be/accio/nl>
<http://www.scoop.it/t/tools-voor-lesgevers>
<http://www.scoop.it/t/arteveldehogeschool-en-ondernemen>
<http://www.scoop.it/t/food-en-drinks-for-creative-brains>
<https://twitter.com/AccioArtevelde>
<http://nl-nl.facebook.com/accio.artevelde>

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Stöd från ledningens sida är väsentligt.
- ▶ Utbildning i entreprenörskap bör erkännas som en relevant utbildning av samhället.
- ▶ Man måste få lärarna att inse betydelsen av utbildning i entreprenörskap.
- ▶ Modellen med 13 kompetensområden var väl definierad och strukturerad, vilket gjorde den lättare att förstå och genomföra.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Entreprenörskap integreras framgångsrikt i läroplanen och undervisningen. Entreprenörskap och innovation stimuleras bland studenterna, vilket ökar deras anställbarhet.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

ENTREPRENÖRSKAPSUNDERVISNING

ERKÄNNANDE AV FÄRDIGHETER

INTEGRERING I LÄROPLANEN

BELGIEN

Staten stöder innovation och entreprenörskap

F.d. jugoslaviska republiken Makedonien införde 2008 den obligatoriska kursen "Affärsverksamhet och entreprenörskap" för gymnasieskolans fjärde årskurs. Kursen ges två timmar i veckan. För att förbättra nya lärares förmåga att lära ut det nya ämnet anordnade **National Centre for Development of Innovation and Entrepreneurial Learning (NCDIEL)** varje år två dagars utbildning för alla lärare. NCDIEL delade även ut extra läromedel och ansvarade tillsammans med byrån för utbildningsutveckling för att organisera den nationella affärsplanstävlingen för landets gymnasieskolor. Tävlingen står under premiärministers beskydd.

Under de senaste åren har regeringen i f.d. jugoslaviska republiken Makedonien gett starkt stöd till utvecklingen av företagande bland ungdomar. I november 2011 meddelade regeringen att den nya kursen "Affärsverksamhet och entreprenörskap" för gymnasieskolans första, andra och tredje

årskurser (elever som är 14, 15 respektive 16 år) skulle införas med start i september 2014. I grundskolan skulle kursen införas i åttonde och nionde klass (elever som är tolv respektive 13 år) med start i september 2013. Regeringen lovade att stödja utbildningen av lärare i det nya ämnet.

I november 2011 lät regeringen även inrätta ett **nationellt nätverk för utbildare i entreprenörskap**.

- ▶ Kursplanen för den nya kursen utarbetades under perioden januari–mars 2012. Den godkändes officiellt av ministern för utbildning och vetenskap i mitten av mars 2012.
- ▶ I maj och juni 2012 genomförde NCDIEL och CEC (en annan utbildningsleverantör) en tvådagars utbildning med 1 300 lärare om den nya kursplanen. Regeringen finansierade utbildningen.

Typ av verksamhet: Innovativa undervisningsmetoder för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: F.d. jugoslaviska republiken Makedonien

Genomförandeinstitution: Ministeriet för utbildning och vetenskap i f.d. jugoslaviska republiken Makedonien

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.mon.gov.mk>

Kontakt: Vesna Horvatovikj och Radmil Polenakovik

Kontaktens e-postadress: vesnahorvatovik@bro.gov.mk (ansvarig institution),
radmil.polenakovik@ncdiel.mk (stöd till inrättandet av program, utbildningar och genomförande)

Ytterligare aktörer eller partner: Byrån för utbildningsutveckling, National Centre for Development of Innovation and Entrepreneurial Learning (NCDIEL)

Tillämpning/målgrupp: Studenter och lärare

Utbildningsnivå: Grundskola och gymnasieskola



- ▶ Under perioden maj–augusti 2012 tog NCDIEL fram läromedel och läroböcker för den nya kursen. Den 30 augusti 2012 anordnade NCDIEL en endagsutbildning med 300 lärare så att de skulle kunna bekanta sig med de nya läromedlen.
- ▶ Den nya kursen infördes läsåret 2012. Kursen ska ges en timme per vecka under tre år (första, andra och tredje årskursen).
- ▶ Samma förfarande (utarbetande av kursplan, lärarutbildningar och utarbetande av läromedel) ska upprepas för den kurs i affärsverksamhet och entreprenörskap som ska införas inom grundskolan med start i september 2014.

Utbildningens huvudämnen är följande:

- ▶ Vad är utbildning i entreprenörskap?
- ▶ Yrkesvägledning.
- ▶ Entreprenörskap: sanningar och myter om entreprenörskap, grundprinciper för entreprenörskap, entreprenörprocess (entreprenörsklocka) och moment i denna, viktiga entreprenörsfärdigheter, entreprenörskapsinriktade undervisningsmetoder.
- ▶ Hur främjar man ett innovativt samhälle?
- ▶ Hur blir man innovativ? Sökande efter nya idéer, metoder för att komma på idéer, systematisering och värdering av idéer.
- ▶ Detta är ett bra praktiskt exempel på en *top down*-strategi för politiskt stöd till utbildning i entreprenörskap. Regeringen bestämde att elever i åldern tolv till 18 år varje år ska ges undervisning i entreprenörskap.

Det innebär att eleverna varje år har 36 timmars undervisning i de olika ämnena på området innovation och entreprenörskap (under det sista läsåret 72 timmar).

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Det var framför allt följande faktorer som gjorde verksamheten framgångsrik:

- ▶ Regeringens politiska stöd till den nya kursen.
- ▶ Statlig finansiering för utbildning av lärare.
- ▶ Bra samarbete mellan byrån för utbildningsutveckling och NCDIEL.
- ▶ Stor erfarenhet bland de anställda i NCDIEL när det gäller utbildning i entreprenörskap, entreprenörskapsinriktade undervisningsmetoder och direkt kontakt med lärare.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Slutsatsen är att alla elever i landet kan få bekanta sig med entreprenörskap och entreprenörsverksamhet om myndigheterna är proaktiva (*top down*-strategi) och det införs obligatoriska kurser i entreprenörskap.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

INNOVATIV PEDAGOGIK

STATLIGT STÖD

GRUNDPRINCIPER

F.D. JUGOSLAVISKA REPUBLIKEN
MAKEDONIEN

Användbara länkar eller resurser:

En presentation av tvådagarsutbildningen för lärare finns på <http://www.ncdiel.mk> (på makedonska).

Den nya kursplanen finns på webbplatsen för byrån för utbildningsutveckling (på makedonska).

Ween – walesiskt nätverk för entreprenörsutbildare

Det walesiska nätverket för entreprenörsutbildare får stöd av den walesiska regeringen och fungerar som en källa till information och vägledning för företag- och entreprenörsutbildare i Wales.

Sju högskolor och universitet ingår i projektet. Inom projektet har en officiellt godkänd lärarutbildningsmodul i entreprenörskap på masternivå tagits fram. Kursen har använts för att utveckla utbildare från yrkesutbildningar, högre utbildning och lokala utbildningar.

Verksamheten förbereder lärarna för utbildning i entreprenörskap genom en strukturerad metod som gör att lärarna förstår entreprenörskapets betydelse för samhället, ekonomin och utbildningen samt genom praktisk

kunskap om metoder och pedagogik inom entreprenörsutbildning. I kursen används en "utlösarmetod". Det är "nyfikenhetsbaserad inläring" där lärarna själva sätter in kunskaperna i sitt sammanhang genom att använda dem i sin egen miljö.

Arbetet har getts stöd av **Enterprise Educators UK. EEUK har medverkat** i nätverksarbetet för att stödja och utveckla entreprenörskap. Över 500 entreprenörsutbildare och lärare från mer än 90 högre utbildningsanstalter i Förenade kungariket är anslutna till EEUK. Genom EEUK har erfarenhet från hela landet kunnat slussas in i projektutvecklingen. EEUK:s nätverk har kunnat utnyttjas för att ge större spridning åt resultaten från projektet.

Typ av verksamhet: Nätverksarbete och utbyte av god praxis

Genomförandeland: Förenade kungariket – Wales

Genomförandeinstitution: Ween – Welsh Enterprise Educators Network c/o Swansea Metropolitan, Trinity

St David, Wales

Kontakt: Andy Penaluna

Kontaktens e-postadress: Andy.penaluna@smu.ac.uk

Telefonnummer: +44 179 248 11 99

Ytterligare aktörer eller partner: Walesiska regeringen, Enterprise Educators UK

Tillämpning/målgrupp: Universitet/lärarutbildningar/yrkesutbildningar

Utbildningsnivå: Tvärvetenskapligt/flera utbildningsnivåer



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Genom studenternas återkoppling och förståelse av entreprenörstänkandet kan verksamheten betraktas som god praxis.

Vissa moment är nödvändiga för att främja framtida god praxis på området:

- ▶ Nationella nätverk för öppet utbyte av praxis, både bra och dålig.
- ▶ Nationella nätverk som informerar myndigheterna och utövar påtryckningar nedifrån och upp.
- ▶ Stöd och inledande forskningsfinansiering från regeringen (den walesiska regeringens förstudie).

För att vidareutveckla utbildningen i entreprenörskap krävs följande:

- ▶ Bättre insikter om vilka faktorer som leder till kreativitet samt djupare förståelse av entreprenörstänkandet (inte start av företag).
- ▶ Värdesättande av den konsensus som utvecklas i nätverk av erfarna utbildare.
- ▶ Interinstitutionellt universitet – något som förenar och kopplar samman olika undervisningsmetoder och leder till att man kan låna och anpassa idéer.

Användbara länkar eller resurser:

Utbildningen i entreprenörskap behöver företagsamma utbildare som inspirerar nya lärare genom den formella lärarutbildningen: <http://sbaer.uca.edu/research/icsb/2012/Penaluna%20486.pdf>

Fallstudier finns på följande webbplats: <http://www.enterprise.ac.uk/index.php/case-studies>

En presentation av Andy Penaluna finns här: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/dublin/andy_penaluna_en.pdf

Creativity-based assessment and neural understandings: A discussion and case study analysis: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1891415>

Adeptt Project

<http://www.adeptt.eu>

YES CPD Hub

http://ms.fs4b.wales.gov.uk/sub_sites/big_ideas_wales/content/projects/colleges_and_universities/entrepreneurship_hubs.aspx

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Den har bidragit till att bygga upp nätverk för utbyte av praxis inom entreprenörsutbildning.
- ▶ Den har förberett framtida lärare för utbildning i entreprenörskap.
- ▶ Den påverkar initiativ i hela Förenade kungariket och EU (genom Adeptt-projektet och EU:s tematiska arbetsgrupper).

Vad händer i fortsättningen?

Lärdomarna från den första lärarutbildningsmodulen för entreprenörsutbildare (som berättigar till högskolepoäng) sprids nu i Förenade kungariket genom Enterprise Educators UK. Dessa lärdomar har bidragit till diskussionen om EU-politiken. Under 2013 har projektet utvecklats till ett initiativ för hela Wales: YES CPD Hub. Även detta projekt finansieras av den walesiska regeringen som ett led i dess strategi för ungas företagande.

GRUNDLÄGGANDE
LÄRARUTBILDNING

NÄTVERKSARBETE

SAMARBETE

UTBILDNINGSBEVIS

FÖRENADE KUNGARIKET



Praktiska exempel inom fortbildning

Fortbildning – viktiga lärdomar

För att nå målet att genomföra utbildningen i entreprenörskap inom fortbildningen av lärare på ett hållbart sätt behöver Europa följande:



Entreprenörskapsinriktade skolor som främjar företaganda i utbildningen

- En entreprenörskapsinriktad skola har en **entusiastisk och engagerad skollledning** som stöder utbildning i entreprenörskap för alla studenter.
- En entreprenörskapsinriktad skola har ett **utbildningskoncept som bygger på undervisning för framtiden**.
- Lärare och övrig **personal är öppna för förändringar**.
- En entreprenörskapsinriktad skola har en vision för sina framtida behov och en tydlig uppfattning om **entreprenörsutbildningens plats i den större läro- och utvecklingsplanen**.
- **Utbildningen i entreprenörskap är integrerad i läroplanen och finns med i alla ämnen**. Den betraktas inte som ett eget ämne.
- Skolan har **åtagit sig att odla de tvärgående, kreativa och entreprenörsrelaterade färdigheter** som barn och ungdomar behöver för att prestera, inte endast i skolan utan även i samhället i stort.
- **Aktivitetsbaserat lärande och studentcentrerade metoder** ingår normalt i utbildningen.
- Konkreta **inlärningsresultat har fastställts och bedöms** vid examen.
- Verksamheten **utvärderas regelbundet** – särskilt dess **inverkan på enskilda studenters utveckling**.
- **Återkoppling från studenterna inhämtas systematiskt** – positiva reaktioner från inläsarna är en viktig drivkraft för entreprenörsutbildningen och påskyndar erkännandet av utbildningen i entreprenörskap.

Entreprenörskapsinriktade lärare som kan skapa företaganda

- Entreprenörskapsinriktade lärare **belönar individuella initiativ, ansvarstagande och risktagande**.
- Entreprenörskapsinriktade lärare **godtar att misslyckanden är en naturlig del av inläringen**.
- Men entreprenörskapsinriktade lärare har även lärt sig att **hantera risker**. Misslyckanden är en naturlig del av entreprenörskapet, men de kan även vara ett kostsamt slöseri med tid, kunskap och engagemang. Entreprenörskapsinriktade lärare vet hur de ska **minska riskerna**.
- Entreprenörskapsinriktade lärare är bra på lagarbete.
- Entreprenörskapsinriktade lärare arbetar i nätverk. De **utbyter kunskap med sina kolleger och träffas** regelbundet.
- Entreprenörskapsinriktade lärare **använder flera olika kreativa metoder** som innovativa undervisningsverktyg.
- De **låter barn och ungdomar ta ansvar för sitt eget lärande**, exempelvis genom att låta dem utforma sina egna lektioner.
- I sina bedömningsmetoder **tar den entreprenörskapsinriktade läraren inte endast hänsyn till lösningen, utan även till den process** som ledde fram till lösningen.
- Entreprenörskapsinriktade lärare använder teknik och sociala medier i klassrummet som stöd för inläringen. De **utforskar nya lösningar, produktionstekniker och databehandlingsverktyg som stöder inläringen**.
- De **använder även sociala medier för att själva lära av sina kollegor och utbyta information med dem**.

Utbildningsprogram för entreprenörskapsinriktade lärare som främjar entreprenörsmetoder

- I ett utbildningsprogram för lärare i entreprenörskap **stimuleras lärarnas egen företaganda**.
- I utbildningen **behandlas inte entreprenörskap som en isolerad färdighet, utan som ett koncept som kräver väsentliga färdigheter** som kreativitet, teknisk medvetenhet och projektledning.

- I utbildningen visas hur det i **varje läroplan finns moment som kan tjäna som utgångspunkt för undervisning i entreprenörskap** och aspekter som lämpar sig väl för utbildning i entreprenörskap.
- I utbildningen **utnyttjas sådan entreprenörsverksamhet som lärarna redan sysslar med**. Utbildningen visar hur metoder som de redan använder passar in i konceptet.
- Konkreta **inlärningsresultat fastställs och bedöms**.
- Kurserna **är inriktade på praktiska arbetssätt och bygger på studenternas aktiva medverkan**, vilket gör att de tar ansvar för resultaten.
- Fortbildarna arbetar med att få **lärarna att utnyttja kunskaperna i undervisningen och ser till att för att kurserna når ut till så många som möjligt** (exempelvis genom att ta kontakt med skolorna direkt eller via internet, på årliga lärarmöten och så vidare).
- Kurser i entreprenörskap **stimulerar hållbarhet**, exempelvis genom att få lärare och inlärare att noggrant planera samt kontinuerligt utbyta och reflektera över utbildningen.

Partnerskap mellan utbildningssektorn, företagen och den kreativa sektorn

- Entreprenörskapsinriktade skolor och projekt drar nytta av **samarbete med företagspartner**. Företagen och företagsorganisationerna kan bidra med sakkunskap till projekt för entreprenörsutbildning. De kan även medverka i lärarutbildningen på skolorna.
- Skolorna kan **inleda samarbete med externa organisationer för att utnyttja sakkunskap** inom entreprenörsutbildning **som de inte har själva**.
- **Kreativa yrken** som konstnärer, formgivare, arkitekter och vetenskapsmän **kan hjälpa skolorna och lärarna att släppa lös kreativiteten och öka ambitionerna och prestationerna** bland barn och ungdomar. Exempel visar att ett långvarigt samarbete mellan kreativa yrkeskategorier och skolor har positiv effekt.
- Entreprenörskapsinriktade institutioner och utbildare **lärt sig av och utbyter idéer med kolleger** – på lokal, regional, nationell och internationell nivå.

Gymnasiet Matija Antun Reljković i Slavonski Brod

Gymnasiet Matija Antun Reljković strävar efter att utveckla elevernas entreprenörsfärdigheter, bland annat flexibilitet, kreativitet och risktagande. I detta syfte försöker gymnasiet skapa en skolmiljö som ger eleverna en gedigen gymnasieutbildning av hög kvalitet. Samtidigt ska de ges möjlighet till livslångt lärande och fortbildning. Dessutom är målet att bygga upp en skola som är attraktiv och skräddarsydd för både eleverna och den lokala ekonomin.

Grunden för skolans utveckling var en modernisering och diversifiering av skolans lokaler och resurser. Den kan nu skryta med följande:

- ▶ Frukträdgård, vingård och resurser för praktik i vinodling.
- ▶ Grönsakslaboratorium.

- ▶ Skogsforskningslaboratorium.
- ▶ Veterinärlaboratorium.
- ▶ Kemilaboratorium.

Dessa laboratorier och trädgårdar har nu blivit klassrum. Eleverna ägnar sig åt bland annat mikroförökning (kloning av växter), fruktodling och skogsvård. Dessutom inrättade skolan nyligen ett centrum för bioteknisk utveckling, som inte endast blir en utmärkt skolmiljö för eleverna, utan även stimulerar ekonomin i allmänhet i Slavonski Brod.

Typ av verksamhet: Entreprenörskapsinriktad skola

Genomförandeland: Kroatien

Genomförandeinstitution: Gymnasiet Matija Antun Reljković i Slavonski Brod

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://ss-marejkovica-sb.skole.hr>

Kontakt: Vlado Prskalo

Kontaktens e-postadress: dvvi@yahoo.com

Utbildningsnivå: Gymnasieskola med tre utbildningsenheter: jordbruksteknisk skola, veterinärskola och kemiskola



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Alla som medverkar i undervisningen måste vara öppna för förändring. De måste vara öppna för nya undervisningsmetoder. Skolan har delvis övergett den traditionella klassrumsundervisningen och satsat på projekt-, grupp- och forskningsarbete samt praktisk utbildning och workshoppar.
- ▶ Det krävdes stöd från internationella partner. Skolan Matija Antun Reljković fick omfattande stöd från EU. Pengarna gjorde det möjligt att anlägga ett stort antal tekniska centrum, bland annat fruktträdgård, vingård och resurser för praktik i vinodling, skogsforskningslaboratorium, veterinärlaboratorium, laboratorium för mikroförökning samt resurser för odlingspraktik.
- ▶ Lokala kontakter är också viktiga. Skolan samarbetar med arbetsförmedlingen i distriktet Brod Posavina, handelskammare, jordbruksuniversitet samt institut för forskning och utveckling.
- ▶ Skolan hade även behov av att vara lyhörd för tillgången och efterfrågan på den lokala marknaden. Den satsade särskilt på att befästa en kultur där studenterna är stolta över att arbeta på fälten, får upp ögonen för en hållbar livsstil och vänjer sig vid att arbeta inom jordbruket, som är den huvudsakliga arbetsgivaren i området.
- ▶ Det är viktigt att hålla sig à jour med den tekniska utvecklingen och använda ny teknik i så stor utsträckning som möjligt.

Vad har verksamheten för effekt?

Resultaten har varit strålande och mäts på nya sätt.

- ▶ Det handlar inte endast om antalet utexaminerade, utan om produktionens kvalitet. Eleverna odlar grödor som tomater och lavendel och säljer dem lokalt. Detta är särskilt positivt, eftersom det lokala området Slavonski Brod är känt för sitt jordbruk.
- ▶ Eleverna får lära sig många olika arbetsmetoder (de kan exempelvis ta blodprov och analysera dem).
- ▶ Vissa elever går vidare till universitetsutbildning. De entreprenörsfärdigheter och det entreprenörstänkande som eleverna utvecklar är dock viktigare.
- ▶ Projektet med ett regionalt biotekniskt centrum för forskning och utveckling har gjort att skolan kan gynna lokala och regionala entreprenörer inom jordbruket, införa den senaste tekniken och öka lönsamheten.

FORTBILDNING

ENTREPRENÖRSKAPSINRIKTADE
SKOLOR

INTEGRERAD UTBILDNING

SAMARBETE

KROATIEN

Manchester Academy ger eleverna en ny chans

Manchester Academy är en skola för elever mellan elva och 18 år. Den grundades av United Learning för att "locka fram det bästa hos eleverna". Skolan ligger mitt i Moss Side, ett område som är känt för vapen, gängbildning och narkotika. Eleverna har mycket olika bakgrund. Många av dem är flyktingar eller asylsökande. Manchester Academy är en specialiserad affärs- och företagsskola vars mål är att utveckla elevernas entreprenörsfärdigheter genom en rad olika formella och informella utbildningsmoment. Den bygger på premissen att teoretiska kunskaper inte räcker. Eleverna behöver även färdigheter och realistiska ambitioner för att lyckas i livet och bli produktiva medborgare.

Läroplansgrupper integrerar deltagandet av arbetsgivare och företag både inom läroplanen och på en övergripande nivå. Deltagandet av arbetsgivare används som en huvudmetod för att uppnå målen. Alla ämnen och lärare

berörs av utbildningen i entreprenörskap inom ramen för läroplanen. Dessutom ges ett personanpassat och holistiskt yrkesprogram under hela skolperioden. Eleverna bygger upp en portfölj av arbetserfarenhet från årskurs sju (tolv år) till årskurs elva (16 år). Framstegen följs upp och utvärderas.

Skolan organiserar även en rad entreprenörsaktiviteter för eleverna, bland annat följande:

- ▶ Lärarna organiserar sex yrkesrelaterade utbildningstillfällen per år för eleverna, exempelvis "varför mitt ämne hjälper mig att få jobb".
- ▶ Studiebesök anordnas för att göra eleverna bekanta med olika branscher och yrken. Skolan anordnar även frågesporter och tävlingar för att göra eleverna medvetna om olika branscher.

Typ av verksamhet: Entreprenörskapsinriktad skola

Genomförandeland: Förenade kungariket

Genomförandeinstitution: Manchester Academy

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://www.manchester-academy.org>

Kontakt: Jane Delfino

Kontaktens e-postadress: jane.delfino@manchester-academy.org

Telefonnummer: +44 161 232 4159

Ytterligare aktörer eller partner: United Learning

Tillämpning/målgrupp: elever mellan elva och 18 år

Utbildningsnivå: Grundskolans senare del och gymnasium



- ▶ De tar fram en "Skills Escalator", som visar eleverna vilken kompetens de behöver för olika yrken samt typiska löner.
- ▶ Skolan samarbetar med en rad lokala företagspartner, exempelvis Whitworth Art Gallery i projektet "Fresh Made Trade", där eleverna samarbetade med konstnärer och entreprenörer för att formge och tillverka fodral till bärbara datorer och mobiltelefoner. Dessa säljs nu på konstgallerier i Manchester. En del av vinsten går till AfrUKa.
- ▶ I framtiden planerar skolan bland annat att ta fram ett program för eleverna med enheter för praktik, frivilligarbete och start av mikroföretag. Skolans anställda ska vara ansvariga för vissa enheter, vilket ger dem ytterligare fortbildningsmöjligheter. Förhoppningsvis kommer nationella organ att stödja och erkänna dessa enheter i framtiden.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Skolan betonar flera moment som är centrala för dess framgång som entreprenörskapsinriktad skola:

- ▶ Alla, från rektor till elever, lärare och till och med matbetspisningspersonal, är införstådda med och stöder entreprenörsinriktningen. Konceptet finns med på många sätt, exempelvis genom att man frågar alla sökande till tjänster hur de tror att de kan bidra till skolans entreprenörsinriktning, eller genom att hålla möten varje vecka med nyutbildade lärare.
- ▶ Utbildningen i entreprenörskap är integrerad i läroplanen och finns med i alla ämnen. Den betraktas inte som ett eget ämne. Exempelvis partnerskapet med Whitworth Art Gallery är nu integrerat i avdelningarna för konst och textilarbete, vilket ger personalen goda fortbildningsmöjligheter.
- ▶ Skolan ingår i en större organisation – United Learning (UL). UL främjar utbildning i entreprenörskap på alla sina skolor och har en samordnare för entreprenörskap på varje skola. Dessutom organiserar UL

lärarutbildning, utbyte av bästa praxis och gemensamt utarbetande av nya program.

- ▶ Aktiviteterna kan anpassas till elevernas behov och ämnesområden, vilket gör att de kan utveckla flera färdigheter.
- ▶ Ändamålsenliga och varierade partnerskap med lokala företag är centrala. Manchester Academy samarbetar med många olika partner, bland annat Mercedes Benz, universitetet i Manchester och Manchester City Football Club. Universitetet i Manchester handleder exempelvis eleverna så att det ska gå bra för dem på universitetet och erbjuder anställningsmöjligheter, exempelvis genom sitt mentorprogram för personal.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ *Bättre resultat.* Resultaten har förbättrats påfallande vid Manchester Academy sedan UL tog över verksamheten och tog med entreprenörsfärdigheter i läroplanen. Skolan, som tidigare hade problem, får nu ett bra betyg av Ofsted (engelska skolinspektionen – Office for Standards in Education, Children's Services and Skills). I vissa fall bedöms till och med elevernas framsteg som enastående. Av skolans elever, som har mycket olika bakgrund (över 70 språk) och i många fall kommer från hushåll med låga inkomster (64 procent av eleverna har rätt till gratis skolmåltider), får 94 procent minst fem A*–C-betyg vid avgångsexamen. Innan UL tog över verksamheten var denna andel 12 procent.

FORTBILDNING

**ENTREPRENÖRSKAPSINRIKTADE
SKOLOR**

INTEGRERAD UTBILDNING

KUNSKAPSNIVÅ

FÖRENADE KUNGARIKET

Användbara länkar eller resurser:

En presentation av skolan av Jane Delfino finns här: http://prezi.com/-zsfnd6_babr/the-entrepreneurial-school/

Webbplatsen för UL: <http://unitedlearning.org.uk>

”Ja till färdigheter, nej till stereotyper”

”Ja till färdigheter, nej till stereotyper” är ett övergripande utbildningsprogram som ska utvidga och förbättra kvaliteten på de utbildningstjänster som tillhandahålls av yrkesutbildningsanstalterna i distriktet Mikołów i Polen.

Programmet har fyra moduler:

- ▶ Extra lektioner i väsentliga yrkesfärdigheter, exempelvis följande:
 - ▶ Engelska, tyska.
 - ▶ Matematik, fysik, teknik.
 - ▶ Entreprenörskap.
- ▶ Ett psykologiskt och pedagogiskt stödprogram för lärarna.
- ▶ Ett yrkesvägledningsprogram, som bland annat omfattar följande:
 - ▶ Globala, regionala och lokala trender på arbetsmarknaden.
 - ▶ Enskilda samtal med yrkesvägledare.
- ▶ Ett program med kurser och praktik.
 - ▶ Många olika sorters kurser och praktik, bland annat i datorstödd konstruktion (CAD), arbete i kassa och körkort.

Typ av verksamhet: Fortbildningsprogram som förbereder yrkesverksamma lärare för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Polen

Genomförandeinstitution: Zespół szkół technicznych w Mikołowie

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.zst.edu.pl/pl/>

Kontakt: Monika Gutowska

Kontaktens e-postadress: monikagutowska@gmail.com

Ytterligare aktörer eller partner: Två andra skolor i distriktet Mikołów

Tillämpning/målgrupp: Lärare och studenter

Utbildningsnivå: Yrkesförberedande utbildningar på gymnasium



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Utbildnings- och yrkesprestationerna bygger på att eleverna har välutvecklade väsentliga färdigheter. Det är dessa väsentliga färdigheter som programmet ska utveckla och som är centrala för att eleverna ska uppnå sina mål:

- ▶ God kommunikationsförmåga både på det egna språket och på främmande språk.
- ▶ Kunskaper i matematik, vetenskap och informationsteknik.
- ▶ Inlärningsförmåga.
- ▶ Social förmåga.
- ▶ Initiativförmåga och företaganda.
- ▶ Medvetenhet om andra kulturer och förmåga att uttrycka den egna kulturen.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ *Bättre resultat.* Ett huvudmål är att nå minst 60 procent av eleverna på yrkesförberedande utbildningar och öka deras utbildnings- och yrkesmöjligheter genom att förbättra deras väsentliga färdigheter.
- ▶ *Lika möjligheter.* Programmet försöker utjämna de utbildningsmässiga skillnaderna mellan eleverna genom att öka självförtroendet hos dem som har utbildningssvårigheter eller andra svårigheter och erbjuda dem utbildningsmässigt och psykologiskt stöd.
- ▶ *Planering för arbetsmarknaden.* Programmet ökar elevernas förmåga att medvetet planera sin yrkesbana med hänsyn till den lokala marknaden. Programmet förmedlar även lämpliga yrkeskvalifikationer, kurser och praktikplatser.

FORTBILDNING

FÖRBEREDA VERKSAMMA LÄRARE

ÖKAD MEDVETENHET

KUNSKAPSNIVÅ

POLEN

Användbara länkar eller resurser:

Presentationen "Ja till färdigheter, nej till stereotyper" (på polska): <http://zst.edu.pl/pdf/ktsn/KTSNII.pdf>

Virtuell lärmiljö underlättar utbildningen i entreprenörskap

Utbildning i entreprenörskap ingår i strategierna och läroplanerna för alla lärarutbildningar i Finland. YVI är ett nationellt utvecklings- och forskningsprojekt för flera vetenskapsgrenar. YVI är en virtuell lärmiljö som erbjuder följande:

- ▶ Många exempel på undervisningsmaterial och undervisningsmetoder för utbildning i entreprenörskap.
- ▶ Möjligheter till nätverksarbete genom sociala medier.

- ▶ Ett lexikon för utbildning i entreprenörskap.
- ▶ Information om forskning på området för entreprenörsutbildning.
- ▶ Tävlingar.

Projektet har följande mål:

- ▶ Integrera utbildning i entreprenörskap i alla strategier och läroplaner.

Typ av verksamhet: Program som förbereder lärarkandidater för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Finland

Genomförandeinstitution: Universitet i Åbo/Villmanstrands tekniska universitet

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.yvi.fi>

Kontakt: Jaana Seikkula-Leino (projektledare, professor), Heikki Hannula (samordnare för lärarutbildning samt pedagogisk utveckling och bedömning, Finland)

Kontaktens e-postadress: jaana.seikkula-leino@utu.fi

Telefonnummer: +358 50 530 59 02; telefonnummer till Heikki Hannula: +358 40 830 74 27

Ytterligare aktörer eller partner: Sju lärarhögskolor, tre institutioner för lärarutbildning, två andra universitet, sex yrkeshögskolor, fyra lärarutbildningsenheter, tio andra partnerorganisationer samt arbets- och näringsministeriet

Tillämpning/målgrupp: Lärarkandidater

Utbildningsnivå: Flera utbildningsnivåer



- ▶ Utarbeta och bedöma undervisningsmetoder för utbildning i entreprenörskap inom lärarutbildningen.
- ▶ Stärka samarbetet i nätverk och den regionala utvecklingen bland dem som tar fram utbildningar i entreprenörskap.
- ▶ Skapa en dynamisk modell för utbildning i entreprenörskap som utvecklar planering, genomförande och utvärdering.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Det är viktigt med institutionellt stöd för att initiativet ska utvecklas.
- ▶ Det är nödvändigt att ta fram mycket praktiska och konkreta material som underlättar utbildningen i entreprenörskap.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Utbildning i entreprenörskap ingår i alla strategier och läroplaner. Den ingår i all lärarutbildning, och alla nya lärare har den kompetens som krävs för utbildning i entreprenörskap.
- ▶ Lärarnas pedagogiska förmåga har utvecklats.
- ▶ En unik utbildningsmiljö för lärare har skapats.
- ▶ Alla läromedel finns på samma ställe.
- ▶ Nätverksarbetet har utvecklats.
- ▶ Den internationella forskningen i flera vetenskapsgrenar har stärkts.
- ▶ Lärarutbildare i hela landet kan dra nytta av den virtuella plattformen.

FORTBILDNING

FÖRBEREDA LÄRARUTBILDARE

VIRTUELLT LÄRANDE

LÄROMEDEL

FINLAND

Användbara länkar eller resurser:

Projektets webbplats: <http://www.yvi.fi>

En presentation av Jaana Seikkula-Leino finns här: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/dublin/jaana_seikkula-leino_en.pdf

Forskning och evenemang som rör entreprenörsutbildning vid Villmanstrands tekniska universitet: <http://developmentcentre.lut.fi/hankesivusto.asp?hid=7&alasivu=33>

Att stärka företagandandet bland lärare och elever

IFEX är en enhet vid finans- och ekonomiministeriet i delstaten Baden-Württemberg. Den driver en rad verksamheter för att stärka företagandandet på skolorna, bland annat genom följande:

- ▶ Bekanta eleverna med entreprenörstänkande och företagsamhet.
- ▶ Framhäva företagande/entreprenörskap som yrkesalternativ.
- ▶ Öka elevernas förståelse av ekonomiska processer.
- ▶ Förbättra elevernas sociala förmåga och så kallade mjuka färdigheter.

I samarbete med utbildningsministeriet erbjuder IFEX olika projekt för skolor, lärare och elever. Ett exempel är ett lärarutbildningsprogram som utbildningsministeriet organiserar i samarbete med kompetenscentrumet i Würth. Utbildningen genomförs i form av lektionsrelaterade eller utbildningsrelaterade skolprojekt (exempelvis grundande av miniföretag/övningsföretag eller tävlingar). Den främjar också kontakter mellan lärare och företag.

Programmet inleds med ett möte och en period av studier på egen hand (normalt 6–7 veckor) online med European Business Competence Licence. Därefter följer en dags workshop med företagssimuleringsspelet "Enkelt företagande". Nästa steg är den viktigaste delen av programmet: en veckas studiebesök på ett företag. Sista dagen planerar lärarna ett ekonomiskt projekt som de

Typ av verksamhet: Fortbildningsprogram som förbereder yrkesverksamma lärare för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Tyskland

Genomförandeinstitution: Initiativet för företagsetableringar och företagsöverlåtelse (IFEX), en enhet vid finans- och ekonomiministeriet i delstaten Baden-Württemberg

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.gruendung-bw.de/Seiten/default.aspx>

Kontakt: Petra Weininger

Kontaktens e-postadress: petra.weininger@mfw.bwl.de

Telefonnummer: +49 711 123 27 65

Ytterligare aktörer eller partner: Ministeriet för utbildning, ungdom och idrott i Baden-Württemberg, industri- och handelskammare

Tillämpning/målgrupp: Lärare

Utbildningsnivå: Lärare på gymnasieskolor med allmän inriktning



ska genomföra med eleverna nästa termin. Följande år utbyter lärarna erfarenheter från projektet under en dags workshop. En skriftlig rapport läggs sedan ut på internet.

Ett annat program som utbildningsministeriet organiserar i samarbete med finans- och ekonomiministeriet samt industri- och handelskamrarna är inriktat på utbildningssamarbete mellan skolor och företag. Samarbetet etableras genom avtal mellan skolan och företaget. Målet är att båda parter ska vinna på samarbetet. En regional styrgrupp, som har inrättats särskilt för detta syfte, matchar skolor och företag.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Ekonomisk utbildning ingår redan i den nationella läroplanen för alla skolor i Baden-Württemberg. Projekt som främjar kunskaper i ekonomi välkomnas.
- ▶ Ett nätverk av aktörer och leverantörer. IFEX är en del av finans- och ekonomiministeriet och samarbetar nära med ministeriet för utbildning, ungdom och idrott samt med lärare, företagsorganisationer, entreprenörer, företagsägare, privata initiativ, projektorganisationer och nationella projekt som Junior och business@school.
- ▶ Studiebesöket på ett företag är viktigt. Den vecka som lärarna tillbringar på ett företag under utbildningen är helt avgörande för att de ska kunna etablera de affärskontakter som används när de återvänder till sina skolor.

- ▶ Det krävs uppföljning. Workshopen samt publiceringen av rapporter och bästa praxis på nätet möjliggör utbyte av långvariga erfarenheter från utbildning i entreprenörskap.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Ungefär 50 lärare per år deltar i lärarutbildningsprogrammet, som främjar kontakter mellan skolor och företag och underlättar samarbetet.
- ▶ Sedan 2008 har 1 700 gymnasieskolor i Baden-Württemberg inlett samarbete med 3 500 företag, vilket innebär att ungefär 95 procent av alla gymnasieskolor med allmän inriktning samarbetar med företag.

FORTBILDNING

FÖRBEREDA VERKSAMMA LÄRARE

ÖVNINGSFÖRETAG

SAMARBETE

TYSKLAND

Adeptt-projektet – erkännande och utveckling av entreprenörskap inom lärarutbildningen

Adeptt är ett Leonardo Da Vinci-finansierat projekt som bygger på ett partnerskap mellan 13 institutioner i åtta EU-länder. Kursen ger mer fokuserade och praktiska utbildningsmöjligheter som ska stödja och förbättra den praktiska utbildningen i entreprenörskap. Utbildningen varar i två dagar, men kan förlängas på begäran. Den är inriktad på entreprenörskap och tar fasta på själva genomförandet – det praktiska sättet att åstadkomma saker. Det är en logisk modell och process som kan användas när lärarna utarbetar entreprenörplaner. Det hjälper lärarna att bedöma om åtgärden är genomförbar, om den är värd att genomföra och möjlig.

Den bygger på fem huvudprinciper:

- ▶ *"Bättre en fågel i handen"* – inse att du inte behöver en dunderidé eller fantastiska möjligheter, bara en lösning på ett enkelt problem.
- ▶ *"Överkomliga förluster"* – överväg hur mycket tid du realistiskt sett kan investera, med tanke på att företaget kan misslyckas.
- ▶ *"Lapptäcke"* – etablera så många partnerskap som möjligt med andra personer och organisationer.

Typ av verksamhet: Fortbildningsprogram som förbereder yrkesverksamma lärare för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Spanien

Genomförandeinstitution: Valnalon

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.valnalon.com>

Kontakt: Ivan Diego Rodriguez

Kontaktens e-postadress: ivan@valnalon.com

Telefonnummer: +34 985 698 22 27

Ytterligare aktörer eller partner: GrijpdeBuitenKans – en oberoende nederländsk organisation som främjar utbildningsanstalters utbildningar i entreprenörskap

Tillämpning/målgrupp: Olika personer i skolledningen och lärarkåren på samma institution

Utbildningsnivå: Fortbildning för lärare på alla utbildningsnivåer



- ▶ *"Lemonad"* – var öppen för överraskningar som uppstår i oväntade situationer och var flexibel hellre än fixerad vid fastställda mål.
- ▶ *"Vid smakarna"* – fokusera på verksamhet som du har kontroll över. Framtiden är varken något du snubblar över eller förutsäger, utan formar.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Skolledningens engagemang är ytterst viktigt.
- ▶ Utbildningen bör inledas med att man funderar över befintlig entreprenörskapsinriktad verksamhet, lärare som ska delta och vad de redan gör.
- ▶ Entreprenörskapsinriktade projekt måste vara hållbara.
- ▶ Riskhantering. Misslyckanden är en naturlig del av entreprenörskapet, men de kan även vara ett kostsamt slöseri med tid, kunskap och engagemang. Kursen inriktas därför i hög grad på att hjälpa lärarna att förstå och minska riskerna.
- ▶ Kursen är inte någon teoretisk simulering. Lärarna måste ta fram en konkret och godkänd utbildningsordning.

Vad har verksamheten för effekt?

Kursen har sex bestämda mål, som på ett varaktigt sätt ska förändra attityder och praxis:

- ▶ Lärarna ska utarbeta nya (utbildningsrelaterade) produkter eller tjänster som kan användas direkt.
- ▶ Lärarna ska lära sig hur man kontrollerar nya projekt eller utbildningsmiljöer.
- ▶ Lärarna ska övertyga olika partner att underlätta studenternas inläring.
- ▶ Lärarna kan definiera de ömsesidiga fördelarna med entreprenörsverksamheten (vad alla vinner på), både för entreprenören och som en form av utbildning.
- ▶ Lärarna lär sig hur de ska använda och tolka den entreprenörsrelaterade vokabulären.
- ▶ Lärarna erkänner och sätter värde på entreprenörskap och vet hur de ska utnyttja resurserna till fullo.

FORTBILDNING

FÖRBEREDA VERKSAMMA LÄRARE

ENTREPRENÖRSPLANER

PRAKTISKA METODER

SPANIEN

Användbara länkar eller resurser:

Ivan Diegos presentation av Prezi: http://prezi.com/_-gd384z1zbg/adeptt-ivan-diego

Grijpdebuitenkans webbplats: <http://www.grijpdebuitenkans.nl>

Kreativitet, kultur och utbildning – kreativa partnerskap

Programmet **Creative Partnerships** var Förenade kungarikets flaggskeppsprogram för kreativt lärande i hela England under perioden 2002–2011. Genom programmet etablerades ett samarbete mellan kreativa yrkeskategorier som konstnärer, arkitekter och vetenskapsmän och lärare inom skolan för att släppa lös kreativiteten och öka ambitionerna och prestationerna bland barn och ungdomar. De arbetade med över en miljon barn och 90 000 lärare i fler än 8 000 projekt. Fram till 2011 finansierades Creative Partnerships av Arts Council England. Finansieringen drogs dock in på grund av besparingarna inom humaniora. Sedan dess har CCE diversifierat sin verksamhet och arbetar mer internationellt, bland annat i Tyskland, Norge, Litauen, Pakistan, Qatar, Sydkorea, Western Australia samt med OECD. CCE fortsätter att utvidga sin räckvidd och sitt inflytande genom nya idéer, projekt och partnerskap i hela världen.

Creative Partnerships bygger på långsiktiga partnerskap mellan kreativa partner och skolor. Skolorna ansöker om deltagande efter att ha fastställt ett specifikt behov eller problem som de vill ta itu med, exempelvis pojkars läsförmåga, föräldrars engagemang eller uppförandet på skolgården. En särskilt utbildad så kallad Creative Agent tilldelas skolan. Denna person samarbetar med lärare, elever och andra kreativa yrkeskategorier för att utarbeta och slutföra ett projekt som innebär en kreativ lösning på skolans bestämda problem.

Ett exempel på en kreativ lösning kommer från en grundskola i ett eftersatt område i Stoke-on-Trent som behövde en ny lärmiljö. De ville ha något annorlunda och pratade med barnen om vad som är en bra plats för lärande. Barnen kom med massor av idéer, bland annat om en koja i ett träd eller en strand.

Typ av verksamhet: Fortbildningsprogram som förbereder yrkesverksamma lärare för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Förenade kungariket

Genomförandeinstitution: Creativity, Culture and Education (CCE), en icke-statlig välgörenhetsorganisation baserad i Förenade kungariket, webbplats: <http://www.creativitycultureeducation.org>

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.creative-partnerships.com/>

Kontakt: Paul Roberts, ordförande

Kontaktens e-postadress: dee.keane@cceengland.org

Telefonnummer: +44 (0)844 811 2145

Tillämpning/målgrupp: Skolbarn och skolungdomar samt lärare

Utbildningsnivå: Grundskola och gymnasieskola



Till slut fastnade skolan dock för idén att göra om ett gammalt flygplan till klassrum, eftersom eleverna kände att de kunde lära sig vad som helst i ett flygplan. Barnen skulle kunna resa på låtsas i tiden och besöka Västindien, regnskogar och öknar. Barnen fick fatta de avgörande besluten under hela processen, från köpet av flygplanet och ordnandet av bygglov till anlitaandet av en professionell formgivare som inredde flygplanet till klassrum.

Utöver elevinriktad verksamhet stöder Creative Partnerships även lärarna genom klassrumsbaserad, löpande yrkesutveckling och kunskapsutbyte. Möten för planering, utbildning och utveckling anordnas, vilka gör att skolans personal och kreativa yrkeskategorier tillsammans kan planera, reflektera över, tänka ut och experimentera med nya kreativa metoder för undervisning och inläring.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Skolledningen måste vara engagerad i projektet. Lärarna måste vara öppna för förändringar.
- ▶ Skolan måste satsa på att odla de tvärgående, kreativa och entreprenörskapsinriktade färdigheter som barn och ungdomar behöver för att prestera, inte endast i skolan utan även i samhället.
- ▶ En väl utbyggd ram för planering och utvärdering får lärare, inlärare och kreativa yrkeskategorier att noggrant planera och löpande reflektera över sin inläring. Det ger även utrymme för att kontinuerligt lära sig mer om samt förbättra och integrera praxis.

Vad har verksamheten för effekt?

Creative Partnerships har blivit föremål för omfattande utvärdering, vilket har klargjort dess inverkan på elever, lärare, föräldrar och landets ekonomi i stort:

- ▶ Bättre resultat. National Foundation for Educational Research (NFER) följde upp 13 000 ungdomar som hade deltagit i ett Creative Partnerships-program. Uppföljningen visade att de som deltog hade bättre

resultat än det nationella genomsnittet i åldersgrupperna 11–14 och 14–16, trots att de kommer från områden med ekonomiska och sociala problem.

- ▶ Ökat självförtroende. I en enkät bland rektorer av British Market Research Bureau (BMRB) framgick att de ansåg att Creative Partnerships förbättrar elevernas självförtroende i 92 procent av fallen, kommunikationsförmågan i 91 procent av fallen och motivationen i 87 procent av fallen.
- ▶ Kreativare lärare. I samma enkät pekar rektoreorna även på en förbättrad förmåga bland lärarna: 94 procent av lärarna har förbättrade färdigheter, 92 procent är bättre på att använda personer som arbetar inom kreativa yrken i klassrumsundervisningen och 92 procent är mer benägna att använda kreativa metoder.
- ▶ Lärarna positivt överraskade av eleverna. Även lärarnas förväntningar på och tilltro till eleverna ökade. Flera lärare nämnde hur positivt överraskade de blev av att elever som normalt har problem i undervisningen briljerade under de kreativa lektionerna. Detta är särskilt viktigt med tanke på kopplingen mellan lärarnas förväntningar och elevernas prestationer.
- ▶ Föräldrarna mer engagerade i sina barns utbildning. Forskning vid universitetet i Nottingham visar att kreativitet på ett verksamt sätt stimulerar föräldrarnas intresse för vad barnet gör i skolan. Detta gäller särskilt föräldrar som kanske själva hade svårigheter i skolan.
- ▶ Fördelar för ekonomin i stort. En rapport från konsultföretaget PwC pekar på att Creative Partnerships har skapat fyra miljarder pund i positiv nettovinst för Förenade kungarikets ekonomi.

FORTBILDNING

FÖRBEREDA VERKSAMMA LÄRARE

KREATIVA PARTNER

INTEGRERAD UTBILDNING

FÖRENADE KUNGARIKET

Programa Escolhas ger studenterna lika möjligheter

Programa Escolhas är ett portugisiskt statligt program som ska främja den sociala integrationen av barn och ungdomar från de mest sårbara samhällsgrupperna, särskilt bland invandrare och etniska minoriteter. Programmet ska främja lika möjligheter och stärka den sociala sammanhållningen. Huvudprioriteringarna för insatserna är integration i skolan och informell utbildning, yrkesutbildning och anställbarhet, medborgar- och samhällsdeltagande, e-integration samt entreprenörskap och egenmakt. Det sistnämnda, entreprenörskap och egenmakt, är ett nytt område som har tillkommit till följd av växande investeringar i lokalsamhällenas mobilisering.

Entreprenörskap och egenmakt omfattar verksamhet i följande fyra sektorer:

- ▶ Utveckling av färdigheter.
- ▶ Ekonomiskt och kunskapsbaserat stöd till projekt som planeras, genomförs och utvärderas av ungdomar.
- ▶ Främjande av gruppbildning bland unga för att skapa förutsättningar för gräsrotsinitiativ.
- ▶ Besök och praktik i samt partnerskap med andra organisationer i det civila samhället.

Typ av verksamhet: Fortbildningsprogram som förbereder yrkesverksamma lärare för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Portugal

Genomförandeinstitution: Ministeriet med ansvar för premiärministerkansliet

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://www.programaescolhas.pt>

Kontakt: Dana Redford

Kontaktens e-postadress: dana.redford@redfordresearch.com

Tillämpning/målgrupp: Ungdomar (och deras lärare) från eftersatta områden

Utbildningsnivå: Gymnasieskola, högre utbildning och yrkesutbildning



Ett moment i utbildningsprogrammet är "Uma Escolha de Futuro" (Ett val för framtiden), som ska utveckla de personliga, sociala och yrkesrelaterade förmågorna hos ungdomar mellan 14 och 24 år genom att hjälpa dem att genomföra projekt på kort, medellång och lång sikt. Programmet består av två kompletterande studievägar, en för lärare och en för ungdomar. Det omfattar fem enheter som hjälper dem att gå ut i lokalsamhället, hitta entreprenörer, utforska och förverkliga entreprenörsidéer, utveckla sin digitala kompetens och genomföra en affärsidé.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Två studievägar tas fram. Den ena är mer didaktisk, strukturerad och informationsspackad och är avsedd för lärare och utbildare. Den andra är avsedd för ungdomar och är lättare, mer teoretisk och omfattar praktiska övningar. Denna uppdelning leder till både ett utbildningsverktyg som kan hanteras och användas av fackfolk och ett praktiskt hjälpmedel som utvecklar ungdomars entreprenörsfärdigheter.

Projektet finansieras och drivs delvis av den portugisiska staten – ministeriet med ansvar för premiärministerkansliet, under den höga kommissionen för immigration och interkulturell dialog. Det samfinansieras av Europeiska socialfonden.

Vad har verksamheten för effekt?

Projektet har just förnyats för en femte period, som varar från januari 2013 till december 2015. Under den fjärde perioden inleddes 130 nya projekt, samtliga orienterade nedifrån och upp.

FORTBILDNING**FÖRBEREDA VERKSAMMA LÄRARE****SÅRBARA SAMHÄLLSGRUPPER****UTBILDNINGSPROGRAM****PORTUGAL**

UPI-projektet

UPI (vilket betyder "hopp" på slovenska) består av en rad workshoppar om kreativitet, entreprenörskap och innovation. De anordnas i grundskolan av Sloveniens intresseorganisation för hantverkare och småföretagare. Projektet hade två skilda faser. Den första var en teknisk del som förberedde projekten/programmen. Därefter genomfördes workshoppar på skolorna. För den tekniska fasen utformade intresseorganisationen utbildningsprogram och broschyrer för handledare och deltagande barn. Detta resulterade i att en utbildningsmodul kunde sammanställas.

Varje workshop leddes av två handledare. En var från skolan och den andra från företagsvärlden. I varje workshop utarbetade eleverna affärsplaner, exempelvis att sälja växter och blommor. Eleverna tänkte igenom hur

företaget skulle organiseras, vilka kunderna skulle vara (i huvudsak familjemedlemmar), marknadsföring, unika säljargument och möjliga hot (de skulle exempelvis kunna glömma att vattna blommorna). Grupperna använde många olika slags kreativ planering och reklammetoder. En grupp gjorde exempelvis en kort YouTube-video om affärsplanen. En annan grupp utarbetade en broschyr som nu finns online och på Sloveniens bibliotek. Efter de inledande workshopparna organiserades åtta regionala evenemang där barnen kunde presentera sina affärsplaner.

Utöver workshopparna undersökte intresseorganisationen även vilka faktorer som hindrar ungdomar från att bli kreativare eller tvärtom sporrar dem till att bli det. Undersökningen pekade på flera möjliga sätt att förbättra verk-

Typ av verksamhet: Fortbildningsprogram som förbereder yrkesverksamma

lärare för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Slovenien

Genomförandeinstitution: Intresseorganisationen för hantverkare och småföretagare i Republiken Slovenien

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.ozs.si>

Tillämpning/målgrupp: Handledare och barn i grundskolan

Utbildningsnivå: Grundskolor



samheten men visade också vad projektet hade åstadkommit. I allmänhet tyckte eleverna att

- ▶ lärarna inte använde IKT tillräckligt i klassrummet,
- ▶ mer IKT skulle göra inläringen intressantare,
- ▶ de faktorer som mest påverkar barns kreativitet och innovativitet är miljön, familjen och den egna personligheten.

Det framgick att de flesta skolorna deltog i workshopparna eftersom de ville hitta nya och intressanta metoder för att engagera barnen. Det visade sig faktiskt att de lärare som deltog i workshopparna på ett mycket aktivt sätt började använda IKT i undervisningen.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Två huvudfaktorer var centrala för att projektet skulle bli framgångsrikt.

- ▶ Brett engagemang av berörda parter på hög nivå. Som exempel kan nämnas att ekonomiministeriet finansierade projektet, och 62 regionala intresseorganisationer för hantverkare och småföretagare deltog.
- ▶ Rektorerna var helt införstådda med projektet. Detta var avgörande, eftersom det framför allt är rektorerna som fattar beslut om huruvida skolan ska delta.

Vad har verksamheten för effekt?

Sammanlagt 31 grundskolor deltog i 87 workshoppar, och barnen utarbetade 84 affärsplaner. Dessa siffror innebar att projektets samtliga mål för antalet ungdomar och workshoppar uppnåddes. Dessutom ledde projektet till följande resultat:

- ▶ Genom projektet utarbetades framgångsrikt tekniska undervisningsverktyg för handledarna. Ett handledningsprogram integrerades i den nationella läroplanen.
- ▶ Olika yrken presenterades för barn i grundskolan och man försökte skapa positivt intresse för dem. Deras entreprenörstänkande och idéer vidareutvecklades.
- ▶ Lärarna började i större utsträckning använda informations- och kommunikationsteknik i undervisningen, vilket i sin tur gjorde lektionerna intressantare för eleverna.

FORTBILDNING

FÖRBEREDA VERKSAMMA LÄRARE

ÖKAD MEDVETENHET

UNDERVISNINGSVERTYG

SLOVENIEN

Life 2 Project – fortbildning av utbildare

”Projektet för väsentliga färdigheter i livskunskap” eller kort och gott **Life 2** hjälper ungdomar att utveckla de färdigheter och det självförtroende som krävs på arbetsplatsen under deras yrkesutbildning, särskilt entreprenörsfärdigheter såsom kreativitet och innovation. Paketet för fortbildning av utbildare sammanställdes av specialistgrupper från de fem partnerländerna. Syftet med paketet är att hjälpa lärarna att integrera livskunskap i sina specialiserade yrkesområden. Det hjälper även lärarna att etablera närmare förbindelser med arbetsgivarna.

Själva paketet omfattar tre sektioner:

- ▶ En handbok som gör att paketet kan anpassas till organisationen och inlära.
- ▶ Hjälpmedel för fortbildning av utbildare:
 - ▶ Del 1: Ger kunskapsunderlag och underlättar förståelsen av konceptet ”väsentliga färdigheter i livskunskap”, inklusive uppgifter som förstärker lärarnas förståelse.
 - ▶ Del 2: Olika praktiska modeller för fullständig integrering av livskunskap i yrkesutbildningen.

Typ av verksamhet: Innovativa undervisningsmetoder och koncept för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Portugal, Förenade kungariket, Danmark, Rumänien, Spanien

Genomförandeinstitution: **Portugal** – Anespo; **Förenade kungariket** – Norton Radstock College och Bath Spa University; **Danmark** – Niels Brock handelshögskola; **Rumänien** – Centrumet för utveckling och innovation inom utbildning (TEHNE); **Spanien** – Cebanc; Europeiska forumet för teknisk utbildning och yrkesutbildning (EFVET)

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.life-2.eu>

Kontakt: Rosaleen Courtney och Irene Ferreira

Kontaktens e-postadress: rosaleen.courtney@nortcoll.ac.uk och irene.ferreira@anespo.pt

Tillämpning/målgrupp: Lärare i yrkesutbildningar, lärarutbildare, inlärare i yrkesutbildningar, arbetsgivarnätverk, organisationer som stöder missgynnade grupper samt politiskt ansvariga/personer med inflytande

Utbildningsnivå: Fortbildning för lärare inom institutioner/organisationer för yrkesutbildning och som en del av den grundläggande lärarutbildningen för lärare inom yrkesutbildning



- Del 3: En rad aktiviteter för fortbildning av utbildare som ska användas som en del av ett strukturerat utbildningsprogram för lärare inom yrkesutbildning eller av lärarna för deras egna studenter.
- En sektion för bästa praxis. Den innehåller inspirationskällor från hela Europa, där väsentliga färdigheter i livskunskap framgångsrikt har integrerats i yrkesutbildningen.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- *Fakta.* Life 2 vilar på en gedigen faktabas. Projektet bygger på resultaten från det första Lifeprojektet (se <http://www.life-keyskills.info>), forskning av det europeiska civilsamhällets plattform för livslångt lärande – förutsättningar för lyckat livslångt lärande samt 2004 års konferens om livskunskap som nyckeln till livslångt lärande, där rekommendationer och exempel på bästa praxis lades fram.
- *Återkoppling.* Projektet bygger på omfattande återkoppling från arbetsgivare, lärare och inlärare i alla fem partnerländerna.
- *Finansiering.* Projektet får stöd genom Europeiska kommissionens Leonardo Da Vinci-program. Detta finansieringsprogram, som är en del av kommissionens handlingsprogram för livslångt lärande, ger stöd till många olika typer av verksamhet med varierande omfattning.

Användbara länkar eller resurser:

Leonardo da Vinci-programmet: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/ldv_en.htm

Anespo – Associação Nacional de Escolas Profissionais: <http://www.anespo.pt>

Cebanc, Spanien: <http://www.cebank.com>

Bath Spa University, Förenade kungariket: <http://www.bathspa.ac.uk>

Niels Brock handelshögskola, Danmark: <http://www.cbs.dk>

TEHNE, Rumänien: <http://www.tehne.ro>

EfVET, <http://www.efvet.org>

Video om väsentliga färdigheter för livslångt lärande: <http://www.youtube.com/watch?v=RD-elxM1lw>

FORTBILDNING

INNOVATIVA PEDAGOGIK

LÄROMEDEL

PROJEKTARBETE

EUROPAOMFATTANDE

Innovativ entreprenörspedagogik

I den här kursen användes olika kreativa metoder som innovativa undervisningsverktyg för studenter vid **handelshögskolan i Rouen (RBS)** och Aalto-universitetet. Kursen hade många olika moment. Varje student skrev en "entreprenörsberättelse" som var inspirerad av en abstrakt målning, lämnade in en uppsats om kopplingen mellan konst och entreprenörskap och höll en lektion om entreprenören som aktör. Romain Artus (Frankrike) lät sina målningar fungera som inspirationskälla. Syftet med kursen var att ta reda på hur olika undervisningsverktyg (exempelvis konst, musik, författande och teater) påverkade inställningen till entreprenörskap.

Huvudmålet med kursen var att locka fram varje persons förmåga att tänka okonventionellt, vilket betraktades som en väsentlig entreprenörsförmåga. Under kursen främjades studenternas entreprenörstänkande och mättes deras förmåga att anpassa sig till nya situationer genom ovanliga inlärningsverktyg (exempelvis konst och musik). Lektionerna gavs i samarbete med olika lokala och internationella konstnärer. Joëlle Lagier berättade exempelvis om sitt liv som konstnär, och detsamma gjorde en japansk fotograf från Tokyo.

Planer för framtiden är att introducera programmet i olika internationella sammanhang och pröva det i mer missgynnade delar av samhället, exempelvis med arbetslösa.

Typ av verksamhet: Innovativa undervisningsmetoder och koncept för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Frankrike

Genomförandeinstitution: Handelshögskolan i Rouen

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.rouenbs.fr/en>

Kontakt: Rita Klapper

Kontaktens e-postadress: rgklapper@gmail.com

Ytterligare aktörer eller partner: Konstnärer, bland annat Romain Artus och Joëlle Lagier (Frankrike) och Beata Joutsen (Finland)

Tillämpning/målgrupp: Studenter på grundutbildnings- och forskarnivå vid handelshögskolan i Rouen; Helsingfors handelshögskola (Aalto-universitetet)

Utbildningsnivå: Högre (grundutbildnings- och forskarnivå)



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Flera saker måste förändras för att en innovativ entreprenörspedagogik ska få spridning:

- ▶ Större satsning i form av tid och pengar i världen för att integrera icke-traditionella, innovativa och kreativa kurser i entreprenörskap inom fortbildningen och den högre utbildningen.
- ▶ Större öppenhet för innovativ pedagogik (inte nödvändigtvis teknikbaserad) inom de institutioner som fattar besluten om fortbildning och högre utbildning, men även bland lärarna själva.
- ▶ Ändrad inriktning från traditionell teori och fallstudier till en metod inriktad på kreativitet och innovation.
- ▶ Förnyad betoning av entreprenörsvärden, entreprenörstänkande och företaganda för att främja engagemang i stället för teoretiska resonemang.

Vad har verksamheten för effekt?

Kursens effekt mättes både kvantitativt och kvalitativt:

- ▶ Deltagarna lär sig att inse sin egen potential och förändra sitt tänkande, så att de börjar se sig själva som entreprenörer.
- ▶ De kvantitativa resultaten avsåg förändringar i uppfattningen om en "entreprenörs egenskaper". Det bästa resultatet var en ökning på ungefär 50 procent i andelen studenter som ansåg att vem som helst kan bli entreprenör.

- ▶ Återkopplingen från studenterna var mycket positiv. Någon tyckte att "det är trevligt att upptäcka entreprenörskap på nya ställen och kunna koppla det till konst".

Någon annan tyckte att entreprenörsberättelsen inspirerad av modern konst var en "stark upplevelse av nyskapande som överraskade genom sitt uppfriskande resultat och visade att jag är kreativ". Den ansågs även passa väl för dagens värld, där "kreativa och skickliga entreprenörer uppskattas och tas emot med öppna armar".

- ▶ För framtiden finns planer på att starta ett forskningsprogram som ska utvärdera de förändringar i tänkandet som innovativ pedagogik kan få i olika internationella sammanhang.

FORTBILDNING

INNOVATIV PEDAGOGIK

LÄROMEDEL

KREATIVT TÄNKANDE

FRANKRIKE

Mime-metoden

(Méthode d'Initiation au Metier d'Entrepreneur)

Mime är en simuleringsmetod som ska förbättra entreprenörsfärdigheterna.

Metoden skapades för tio år sedan för blivande entreprenörer. Den har nu framgångsrikt anpassats för anställda, studenter och lärare och lärs ut till fler än tusen personer i Frankrike varje år. Det är en simulering som ska ge deltagarna en förståelse av de grundläggande mekanismer som styr företagandet. Genom metoden skapas situationer som kräver och förbättrar entreprenörsfärdigheter och problemlösningsförmåga.

I Mime prioriteras en global, komplex och dynamisk inställning till företagandet. Vetgirigheten paras alltid ihop med faktisk handling. Datorer används inte över huvud taget. Tonvikten ligger i stället på hur själva människan på ett väsentligt sätt kan bidra till företagen. Fyra grupper startar var sitt företag som dock skapar och marknadsför samma produkt. Grupperna tävlar sedan mot varandra under två år. Varje grupp måste hantera beslutsfattande och risktagande i takt med att verksamheten utvecklas. Arbetet bygger på fyra verksamhetsprinciper:

Typ av verksamhet: Innovativa undervisningsmetoder och koncept för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Frankrike

Genomförandeinstitution: IZER Institut Européen de L'Entrepreneuriat Rural

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.izer.org>

Tillämpning/målgrupp: Lärarutbildare inom entreprenörskap, utbildare inom yrkesutbildning, studenter, inlärare inom vuxenutbildning

Utbildningsnivå: Gymnasieskolor och universitet



- ▶ Olika sätt att lösa problem undersöks först efter det att problemet tydligt har ringats in.
- ▶ Nya verktyg används först när behovet av dem klart har konstaterats.
- ▶ Slutsatser dras efter utbyte mellan studenterna.
- ▶ Eventuella hypoteser ska prövas direkt.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Mime ingår i Manage-projektet, som finansieras genom åtgärden "Leonardo da Vinci – Innovationsöverföring" inom ramen för EU:s program för livslångt lärande. Detta har gjort det möjligt att översätta Mime-metoden till engelska, italienska, spanska och rumänska.

Vad har verksamheten för effekt?

Syftet med Mime-metoden är att påverka studenternas förståelse av företagande och företagsroller.

En förståelse av

- ▶ de grundläggande ekonomiska mekanismer som styr företagandet,
- ▶ de förbindelser som företagen etablerar med sin omvärld,
- ▶ de väsentliga insatserna av dem som arbetar i företag.

En realistisk syn på

- ▶ företagschefens ställning,
- ▶ nödvändiga färdigheter,
- ▶ den planerade rollen i beslutsfattandet.

En praktisk analys av

- ▶ allmänt använda verktyg för företagsledning,
- ▶ bokföring och redovisning,
- ▶ strategier och processer.

FORTBILDNING

INNOVATIV PEDAGOGIK

PROBLEMLÖSNING

PROJEKTARBETE

FRANKRIKE

Nätverksarbete med företag leder till jobb

Zöld Kakas Líceum ("Gröna tuppen") är en gymnasieskola för elever som har hoppat av främst gymnasiet. Den har 200 elever mellan 15 och 26 år, som får en andra chans att avsluta ett fyraårigt yrkesutbildningsprogram och högskoleförberedande program. Ett centralt verksamhetsmål är att hitta nya och innovativa sätt att arbeta både med elever och lärare för att stimulera deras akademiska och personliga utveckling, exempelvis genom ett yrkesutbildningsprogram.

Skolan arbetar med elever som har lämnat skolan i förtid och med dem som har tagit studentexamen, som de hjälper till att utbilda i filmkunskap och fotografering. Två lärare leder en grupp ungdomar, som sedan

försöker hitta jobb ute i samhället. Eleverna lär sig genom att dra lärdom av erfarenheter och deltar i ett tvåårigt program på en skolbaserad arbetsplats med stöd. Lärarna är en nödvändig del av projekten. De hjälper ungdomarna att organisera projekten, tar fram ett ordnat innehåll och kommunicerar med företagspartner. Lärarnas lön och elevernas stipendier är delvis beroende av projektets framgång.

Typ av verksamhet: Innovativa undervisningsmetoder och koncept för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Ungern

Genomförandeinstitution: Zöld Kakas Líceum

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://www.zoldkakas.hu/kuszli>

Kontakt: Mate Schnellbach

Kontaktens e-postadress: schnellbach.mate@gmail.com

Tillämpning/målgrupp: Unga i åldern 15–26 år utan avslutad gymnasieutbildning

Utbildningsnivå: Gymnasieskola



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Den främsta förutsättningen är garanterad frihet. Denna slags undervisning måste vara flexibel, vilket innebär att ledningen måste vara beredd att ta risker.
- ▶ Skolan måste ha möjlighet att vara innovativ och i viss utsträckning ges fria tyglar av skolmyndigheterna.
- ▶ Lärarna måste vara entreprenörskapsinriktade. De arbetar faktiskt som entreprenörer, vilket är ett stort avsteg från den normala lärarrollen.
- ▶ Organisationens kultur och struktur måste främja verksamheten.

Vad har verksamheten för effekt?

Eleverna har åstadkommit mycket:

- ▶ Jobb. Förra året fick sju av de tolv deltagarna ett heltids- eller deltidsarbete under utbildningen. I år har sex av 14 ...
- ▶ Efterfrågan bland företagen. Många små företag är intresserade av att samarbeta med skolan (exempelvis inom marknadsföring, konst och praktiska tjänster).
- ▶ Nationellt erkännande. Eleverna har även varit framgångsrika i flera nationella pristävlingar i Ungern. De senaste två åren har exempelvis två av elevernas dokumentärer vunnit en tävling för journalist-studerande.

FORTBILDNING

INNOVATIV PEDAGOGIK

YRKESUTBILDNING

SAMARBETE

UNGERN

Användbara länkar eller resurser:

Den här dokumentären vann en tävling för journaliststuderande: <http://www.youtube.com/watch?v=oX41RKybM9E>

Några elevfoton: <https://picasaweb.google.com/100088693387758940555/KiallitasKepei?authkey=Gv1sRgCNnzy6eawrkBOQ>

Tknika – innovationscentrum för yrkesutbildning och livslångt lärande

Tknika är ett led i Baskiens fortgående arbete för att Baskiens yrkesutbildning ska vara en av de främsta i Europa. Tknika utarbetar innovativa projekt på olika områden: teknik, lärarutbildning och innovationsförvaltning. Tknika är ett öppet och samarbetsinriktat centrum som etablerar fruktbara förbindelser med privata företag, forskningsavdelningar, universitet och teknikcentrum. De leder innovationsprojekt inom fyra huvudområden:

- ▶ Teknik.
- ▶ Informations- och kommunikationsteknik (IKT).
- ▶ Ledning.
- ▶ Metoder och pedagogik.

Tknika uppmuntrar lärare och skollädares på tekniska yrkeshögskolor att lägga fram och arbeta på projekt som står i samband med någon innovation. Denna innovation kan ta olika former: exempelvis ett nytt sätt att leda högskolan, kommunicera med samhället, interagera med företag, utbilda, använda ny teknik eller inhämta ny kunskap på. Anställda på Tknika leder projekten och utvecklar dem i samarbete med lärare från högskolorna. De flesta lärare fortsätter att undervisa på sina högskolor, men har reducerad arbetstid så att de kan delta i projekten med Tknika.

Tknikas metod har sex steg:

- ▶ Tknika tar fram innovationsprojekt och förmedlar resultaten till lärarna inom yrkesutbildningen.

Typ av verksamhet: Innovativa undervisningsmetoder och koncept för utbildning i entreprenörskap

Genomförandeland: Spanien – Baskien

Genomförandeinstitution: Tknika, ett centrum som är underställt underministeriet för yrkesutbildning och livslångt lärande vid det baskiska ministeriet för utbildning, språkpolitik och kultur

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.tknika.net>

Kontakt: Iñaki Mujika, chef för Tknika, imujika@tnika.net

Ytterligare kontakter: Samuel Triguero, ledningssamordnare, striguero@tnika.net; Víctor Arias, internationella frågor, barias@tnika.net; JLF Maure, internationella frågor, jlfernandez@tnika.net

Ytterligare aktörer eller partner: Förbund för offentliga och privata yrkeshögskolor i Baskien: IKASLAN, HETEL, AICE

Tillämpning/målgrupp: Lärare och studenter på tekniska yrkeshögskolor i Baskien

Utbildningsnivå: Mellannivå, högre nivå och fortbildning på tekniska yrkeshögskolor (offentliga och med statligt stöd)



- ▶ Lärarna använder dessa resultat för att utbilda sina studenter.
- ▶ Studenterna förmedlar denna kunskap till sina arbetsplatser.
- ▶ Tknika upprättar nätverk med lärarna inom yrkesutbildningen (för att se till att kunskapen förmedlas till hela systemet).
- ▶ Tknika samarbetar med organisationer och personer som kan ge mer värde till hela processen.
- ▶ Tknika garanterar toppresultat genom sin ledningsmodell.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ All verksamhet i centrumet är inriktad på utbildning i entreprenörskap. Entreprenörskap behandlas inte som en isolerad förmåga, utan som ett koncept som kräver färdigheter som kreativitet, teknisk medvetenhet och projektledning.
- ▶ Tknikas arbete bygger på en modell för innovationsförvaltning som kallas Tknikalnova. Modellen stöder entreprenörskap genom att belöna enskilda initiativ, ansvarstagande, risktagande och godtagande av misslyckanden. Deltagarna arbetar i grupper där de utarbetar bestämda projekt, vilket möjliggör större flexibilitet och bättre samordning av uppgifterna. Varje grupp är ansvarig för sitt projekt, vilket leder till större engagemang och målmedvetenhet.
- ▶ Teknik används i stor utsträckning. Detta leder till snabbare och effektivare kunskapsöverföring. Tknika följer den tekniska utvecklingen och undersöker nya lösningar, produktionstekniker och datorverktyg som förbättrar inläringen vid de tekniska yrkeshögskolorna och ökar produktiviteten i företagen.

Vad har verksamheten för effekt?

Tknika:

- ▶ Är väletablerat och utvärderat. En OECD-grupp besökte nyligen Tknika och beskrev projektet som ett viktigt inslag i Baskiens politik för högre utbildning. Gruppen rekommenderade att verksamheten skulle spridas.
- ▶ Övervinner hinder för framsteg. Det bidrar till att man tar sig förbi vissa begränsningar i det baskiska systemet, särskilt vanor och bruk som långsamma beslutsprocesser, hierarkiska institutioner och rädsla för misslyckande. Dessa ersätts med en anda av dynamik, personliga initiativ och entreprenörskap.
- ▶ Stimulerar verksamhet. De tekniska yrkeshögskolorna visar stort intresse för Tknikas tjänster. De har stor räckvidd och omfattning. För närvarande leder centrumet 24 innovationsprojekt med 200 samarbetspartner.
- ▶ Ger positiv avkastning. Utvärderingar visar att vinsterna från programmet är större än den inledande investeringen.
- ▶ Årliga enkäter bland de berörda parterna visar också att Tknika värderas högt.

FORTBILDNING

INNOVATIV PEDAGOGIK
KNOWLEDGE TRANSFER

KUNSKAPSÖVERFÖRING

SAMARBETE

SPANIEN

Nätverk stärker entreprenörsfärdigheter

Nätverket för utbildning i entreprenörskap (NFTE) startades i New York 1987. Verksamheten i Belgien inleddes 1998. Sedan dess har fler än 350 000 ungdomar gått utbildningen. NFTE Belgien har en innovativ läroplan i Flandern, Vallonien och Bryssel. Kurserna leds av utbildare med stor erfarenhet av företagande. De ger missgynnade ungdomar ytterligare möjligheter att bli framgångsrika i sina yrkes- och privatliv. Kurserna är därmed en konkret förbindelselänk mellan utbildningsmiljön och företagen.

I **Vaardig Ondernemerschap En Ondernemende Vaardigheden** (Avancerat entreprenörskap och entreprenörsfärdigheter) besöker två NFTE-certifierade företagsutbildare skolor eller organisationer, där de erbjuder ett utbildningspaket i entreprenörskap. Målet med utbildningen är att varje

deltagare ska utarbeta en affärsplan för en idé eller ett projekt som personen är intresserad av. Dessutom främjar utbildningen företaganda, entreprenörsfärdigheter och insikter. Även praktisk datorkunskap ingår i utbildningen, eftersom detta är en central kompetens i dag.

Lärarna kan vara med på NFTE-kurserna som assistenter. De kan själva bli certifierade som utbildare om de godkänns i NFTE-utbildningen för utbildare.

Typ av verksamhet: Uppsökande strategier av fortbildare

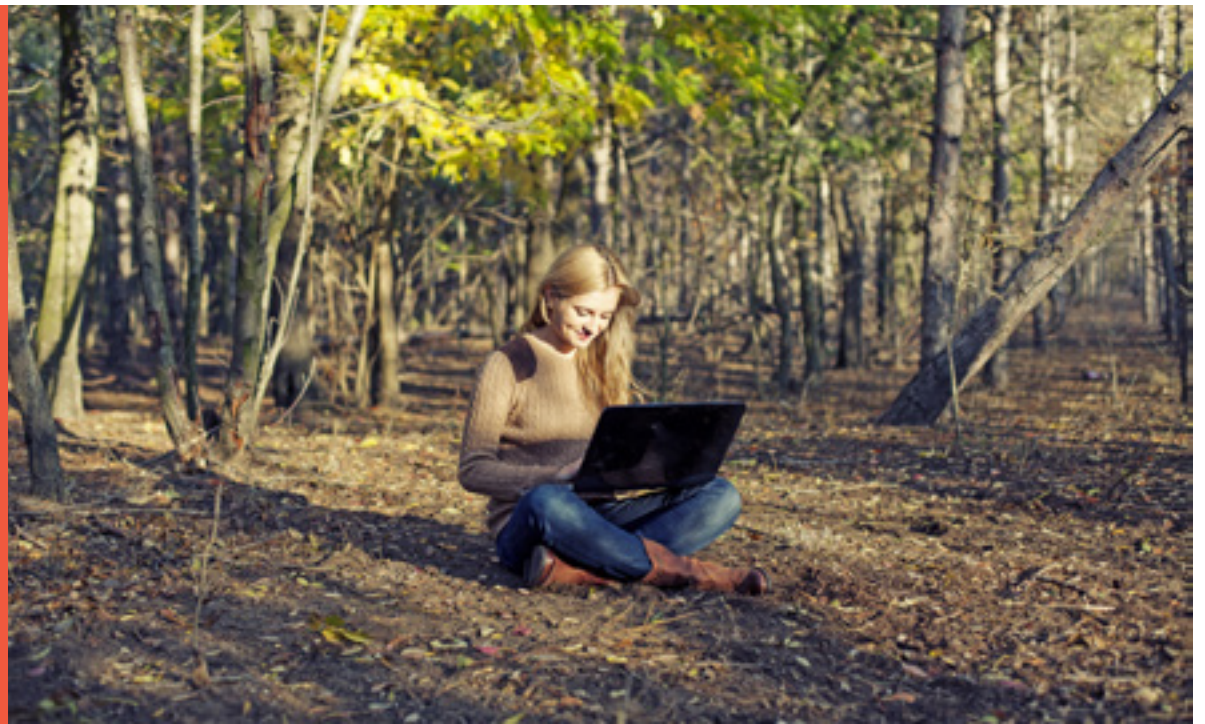
Genomförandeland: Belgien

Genomförandeinstitution: Nätverket för utbildning i entreprenörskap (NFTE, Network for Training Entrepreneurship) i Belgien

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://www.nfte.be/index.php?id=home&L=2>

Tillämpning/målgrupp: Elever på yrkesinriktade gymnasieskolor



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Ett av syftena med utbildningen är att få eleverna att fundera på kreativa och okonventionella projekt. Därför måste undervisningsmetoderna vara både innovativa och interaktiva. NFTE i Belgien använder därför en rad olika metoder, exempelvis att eleverna ska göra en marknadsundersökning i sin närmiljö samt internetsökningar för att ta reda på om idén är genomförbar.

Erfarenhet och återkoppling från verkligheten är också avgörande för framgång och engagemang. Under kursen görs ett studiebesök på ett företag. Företagsledare berättar om sina erfarenheter. I slutet av kursen presenterar eleverna sina affärsplaner för en publik och företagsjury i ett företag.

Vad har verksamheten för effekt?

Dessa kurser når ungefär 400 elever per år. Planen är att öka detta antal till 800 elever senast 2017.

Kvalitativa undersökningar pekar på flera positiva resultat:

- ▶ 45 procent av alla NFTE-deltagare får jobb eller startar eget.
- ▶ 21 procent av deltagarna går ytterligare utbildningar.
- ▶ 77 procent av eleverna känner sig redo att söka arbete eller starta eget.
- ▶ Den allmänna företagskunskapen ökar från 20 till 80 procent .
- ▶ Självförtroendet, lagarbetet, organisationen, respekten, punktligheten och motivationen förbättras.

FORTBILDNING

UPPSÖKANDE STRATEGIER

UTBILDNINGSPAKET

FÖRETAGSPLANERING

BELGIEN

Lärarfortbildning i att leda övningsföretagskurser på skolorna

Bulgariska centrumet för övningsföretag, som är en del av ministeriet för utbildning, ungdom och vetenskap, ger en tredagarskurs för 10–20 lärare på varje skola. Den är ungefär 30 procent teoretisk och 70 procent praktisk. I kursen ingår bland annat utväxling av idéer, praktiskt grupp- och lagarbete, simuleringar av entreprenörskap och diskussioner. Målet är att starta och driva ett övningsföretag på varje skola.

Övningsföretag är simuleringar av verkliga företag med allt pappersarbete och alla system och förfaranden som det innebär. De ger studenter som inte kan skaffa erfarenhet i ett verkligt företag praktisk erfarenhet av att starta mindre företag. Studenterna får lära sig hur det är att driva en affärsrörelse eller en säljavdelning, organisera personalavdelningar, sköta

redovisning och styra lager- och administrationssystem. Den dynamiska och realistiska miljön i ett övningsföretag gör att studenterna kan lära sig mycket: omsätta teori i praktik, lagarbete och kommunikationsförmåga, planeringsförmåga och entreprenörstänkande.

Rent allmänt skapar fortbildningen för yrkesverksamma lärare en lärargrupp på skolan som kan erbjuda och stödja utbildning i entreprenörskap. Varje lärare har sin specialisering och är medveten om rättsregler och praxis för start av företag och företagsverksamhet. De lär sig även metoder för att motivera studenterna att delta i övningsföretagskursen. Slutligen får de ett utbildningsbevis som övningsföretagsutbildare. Lärarna kan tillämpa de nya kunskaperna och färdigheterna inom sina ämnen.

Typ av verksamhet: Uppsökande strategier av fortbildare

Genomförandeland: Bulgarien

Genomförandeinstitution: Bulgariska centrumet för övningsföretag

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://www.buct.org/index.php?p=22>

Kontakt: Dariya Mavrudieva

Kontaktens e-postadress: info@buct.org

Telefonnummer: +359 2 963 22 72

Tillämpning/målgrupp: Lärare

Utbildningsnivå: Lärare inom fortbildning, gymnasium, högre utbildning och yrkesutbildning



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Stimulera efterfrågan. Kursen görs allmänt känd på skolorna (både allmänna och yrkesinriktade) och på nätet samt på årliga lärarmöten. Skolorna skickar sedan sina ansökningar till bulgariska centrumet för övningsföretag för att delta.
- ▶ Maximera partnerskapen. Nyckeln till framgång är samarbete mellan skolor, statliga organ och företag. Samarbetet underlättas delvis av bulgariska centrumet för övningsföretag, som inrättades 2004. Det omfattar övningsföretag, bulgariska centrumet för övningsföretag, företagsorganisationer, företag, icke-statliga organisationer och statliga organ.
- ▶ Engagera företagspartner. Företagen bidrar med sakkunskap, rådgivning, övervakning och utvärdering åt bulgariska centrumet för övningsföretag. De deltar även direkt i lärarutbildningen på skolorna.

Vad har verksamheten för effekt?

Programmet har många framgångsrika delar:

- ▶ Det når ut till många. På varje kontaktad skola nås 10–20 lärare och 500–1 500 studenter.
- ▶ Det är ett hållbart program. Kurserna ges varje år sedan 1999.

- ▶ Det har bidragit till att bygga upp ett entreprenörstänkande på många skolor. Tvärvetenskapliga lärarlag har bildats, vilket garanterar entreprenörsutbildningens och lärmiljöns hållbarhet.

Vad händer i fortsättningen?

- ▶ Centrumet ska vidareutbilda lärare som redan har gått programmet. Utbildningen ska avse nya områden som exempelvis främmande språk, it-kunskap samt inrättande och ledning av arbetslag. Detta kommer ytterligare att förbättra deras kompetens. Utbildningarna planeras och ges i samarbete med företagsorganisationer.
- ▶ Centrumet ska öka samarbetet mellan lärarna och verkliga företag. Det ska utbilda lärarna för konsultation, problemlösning, kontroller och utvärdering.

FORTBILDNING

UPPSÖKANDE STRATEGIER

UTBILDNINGSBEVIS

SAMARBETE

BULGARIEN

JA-YE utbildar lärare i entreprenörskap

JA-YE Europe är en icke-statlig organisation med 37 medlemsländer. Den är inriktad på utbildning i entreprenörskap, färdigheter som stärker anställbarheten och förmåga att förstå finansiell information. Den är avsedd för elever från grundskolan upp till universitetet. Under läsåret 2011–2012 nådde nätverket fler än tre miljoner elever inom ramen för många olika program. Det europeiska huvudkontoret ligger i Bryssel. JA-YE utbildade ungefär 135 000 lärare från 70 000 skolor under det läsåret. Ett av de populäraste programmen är företagsprogrammet, i vilket eleverna startar ett miniföretag under ledning av en lärare och en frivillig företagsrådgivare. Programmet omfattar både formella och informella utbildningsmoment för eleverna samt en rad fortbildningsmöjligheter för lärarna. Programmet omfattar fyra huvudområden:

- ▶ Självförtroende – att utveckla personliga egenskaper och attityder som
 - ▶ förmåga och vilja att ta initiativ,

- ▶ innovation och kreativitet,
- ▶ vilja att ta risker.
- ▶ Kompetens – vetande, kunskap och färdigheter som rör företagsutveckling och innovativa processer.
- ▶ Lära genom att göra – att lära sig ämnen och grundläggande färdigheter genom entreprenörskapsinriktade arbetsmetoder.
- ▶ "Coolhetsfaktor" och motivation – att engagera lokalsamhället, föräldrar, vänner, medier, branschmässor och tävlingar samt internationell verksamhet.

Programcykeln inleds i början av läsåret. JA-YE tar först kontakt med skolans ägare (exempelvis den lokala kommunen) för att ta reda på om den vill att skolan ska delta. Därefter tar organisationen kontakt med skolans rektor med samma fråga. Sedan inleder JA-YE den grundläggande lärarutbildningen. Den

Typ av verksamhet: Uppsökande strategier av fortbildare

Genomförandeland: Internationellt

Genomförandeinstitution: Junior Achievement Young Enterprise Europe

(JA-YE Europe)

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.ja-ye.org>

Kontakt: Jarle Tømmerbakke

Kontaktens e-postadress: Jarle@ja-ye.org

Tillämpning/målgrupp: Lärare samt elever i åldern 16–19 år som deltar i

JA-YE:s företagsprogram

Utbildningsnivå: Lärare på yrkesutbildningsanstalter och gymnasieskolor



förklarar centrala begrepp i programmet för lärarna och inrättar nätverksgrupper så att deltagarna inte lämnas ensamma. Detta är viktigt, eftersom det ofta råder stor osäkerhet och finns ett stort motstånd mot nya metoder. Många undrar exempelvis om barnen lär sig lika mycket med de nya metoderna. Eleverna går sedan den ettåriga "miniföretagscykeln". De tar fram en affärsidé, marknadsföringsstrategi och budget innan de deltar i olika lokala tävlingar.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- Nyckeln till JA-YE-programmens framgång är blandningen av formellt och informellt lärande.
- Den formella delen består i att man ges möjlighet att delta i verklig, inte simulerad verksamhet. Utbildningen och fortbildningen av lärarna tar 2–3 dagar. Ytterligare material finns på nätet. Kunskaperna bedöms och kontrolleras genom praktisk erfarenhet.
- Den informella delen innebär att lärare och elever kan utnyttja ett nätverk av deltagande skolor. Varje kurs har en handledare från ett företag. Det ingår 1–3 dagars aktiviteter utanför skolan (tävlingar eller innovationsläger). Dessutom engageras tidigare elever.
- En stor del av JA-YE:s verksamhet har även en stark internationell prägel med samarbeten över hela Europa. Exempel på detta är den årliga tävlingen European Company of the Year, JA-YE Enterprise Without Borders, JA-YE Social Enterprise Programme och European Creativity and Innovation Challenge.
- Tävlingar engagerar lokalsamhället och motiverar lärarna. För JA-YE är tävlingar centrala för samspelet med lokalsamhället och medierna. Domarna i dessa tävlingar är normalt företagare, politiker och personer från lokala/nationella utbildningsmyndigheter, vilket bidrar till att de engageras i projektet. Flera priser delas ut till miniföretagen. Även lärarna och skolorna belönas. Denna typ av erkännande skapar ofta positiv publi-

citet, inte enbart för verksamheten utan även för skolorna och lärarna.

Vad har verksamheten för effekt?

JA-YE har undersökt verksamhetens effekt bland tidigare deltagare. Undersökningen pekar på många positiva resultat. Av lärarna är det 90 procent som tänker rekommendera denna undervisningsform för sina kolleger. Eleverna uppger ofta att verksamheten "gör skolan mer intressant och motiverande". Dessutom kan vi se att denna undervisningsform skapar entreprenörer.

- Nya företag: En oberoende studie bland tidigare deltagare visade att tidigare deltagare i programmet startade 50 procent fler nya företag än personerna i kontrollgruppen. Av dem som går JA-YE:s företagsprogram på gymnasiet är det 12 procent som startar eget före 25 års ålder, jämfört med 8 procent av dem som inte deltog.
- Självförtroende som entreprenör. Av de tidigare deltagarna i företagsprogrammet uppger 55 procent att de har de färdigheter och den kunskap som krävs för att starta eget om det uppstår en möjlighet, jämfört med 41 procent i kontrollgruppen.
- Framtida ledare. Av de tidigare deltagarna i företagsprogrammet är 33 procent nu i en ledarställning, jämfört med 25 procent i kontrollgruppen.
- Flera andra oberoende studier och undersökningar bekräftar dessa resultat.

FORTBILDNING

UPPSÖKANDE STRATEGIER

MEDVETENHETSSTRATEGIER

INNOVATIV PEDAGOGIK

PRAKTISKA METODER

EUROPAOMFATTANDE

Användbara länkar eller resurser:

JA-YE Enterprise without Borders®

JA-YE Social Enterprise Programme

European Creativity and Innovation Challenge

”Entreprenörsutbildaren” – ett tvådagarsseminarium

”Den entreprenörskapsinriktade utbildaren” är ett tvådagarsseminarium om läraryrket och lärarnas roll som katalysatorer för förändring i samhället. Seminariet är interaktivt och omfattar exempel på innovativ praxis, diskussion och tillämpning i deltagarens personliga arbetsmiljö. Själva seminariet bygger på antagandet att det är betydligt enklare för en utbildare att vägleda inlärare på områden där utbildaren själv har relevant sakkunskap samt på insikten om att många utbildare har haft eller tror att de har haft begränsad erfarenhet av entreprenörskap. Seminariet hjälper därför lärarna att inse och förstå hur all praktisk kunskap och erfarenhet kan utnyttjas för entreprenörskap. Genom seminariet sammanförs dessutom utbildarna med andra utbildare inom samma område, vilket är viktigt, eftersom det möjliggör ett verkligt samarbete.

I seminariet utforskas konceptet entreprenörsutbildare. Framgångsrika entreprenörer jämförs med effektiva lärare. Genom dialog och reflexion betonas och utforskas viktiga aspekter av läraryrket, lärarnas yrkesidentitet och sätt att engagera inlärare. Dessa aspekter omfattar personernas inställning till förändring, osäkerhet, risktagande och relationer.

Under seminariets två dagar behandlas fem teman:

- ▶ Den entreprenörskapsinriktade utbildaren.
- ▶ Lärande och undervisning för 2000-talet.

Typ av verksamhet: Löpande stödinitiativ för fortbildare

Genomförandeland: Förenade kungariket – Skottland

Genomförandeinstitution: Universitet i Aberdeen

Webbplats eller länk till projekt eller institution: <http://www.abdn.ac.uk/spe>

Kontakt: David McMurtry

Kontaktens e-postadress: d.c.mcmurtry@abdn.ac.uk

Telefonnummer: +44 122 427 46 23

Ytterligare aktörer eller partner: Det skotska entreprenörsprogrammet, den kroatiska myndigheten för lärarutbildning, Erciyes-universitetet i Kayseri i Turkiet

Tillämpning/målgrupp: Lärare, rektorer, lärarkandidater, lärarutbildare, personal vid utbildningsmyndigheter, psykologer och pedagoger

Utbildningsnivå: Utbildare på alla utbildningsnivåer – förskola, grundskola, gymnasieskola, fortbildning och högre utbildning



- ▶ Ändamålsenlig inläring.
- ▶ Engagera inlärnarna i deras inläring.
- ▶ Strategier som främjar entreprenörsfärdigheter.

Deltagarna studerar utbildningar i entreprenörskap i dagens sammanhang och tar upp exempel på bästa praxis. De tar även hjälp av nya idéer från seminariet för att utarbeta en utvecklingsplan som ska utveckla en viss sida av deras undervisning. Flera undervisningsmetoder används för att främja företagande och kreativitet, bland annat följande:

- ▶ Presentationer med hjälp av handledare och användning av data från forskning och litteratur samt exempel på bästa praxis som video.
- ▶ Omfattande reflexion, diskussion, dialog och interaktion.
- ▶ Utarbetande av handlingsplaner, enskilt eller i grupp.
- ▶ Grupppresentationer.

Seminariet "Den entreprenörskapsinriktade utbildaren" erbjuds för närvarande i mån av tillgång till de fyra partner som anges ovan. Om någon (från ett europeiskt land) vill stå värd för seminariet ska man i första hand kontakta David McMurtry vid universitetet i Aberdeen. Den institution som är intresserad av seminariet bör vara medveten om att den måste betala presentatörernas resa och logi. Utöver seminariet finns även ett utbildningsforum på nätet. Genom detta får deltagarna tillgång till och kan utbyta material samt diskutera med varandra före och efter seminariet.

Seminariet är inte endast en yrkesutvecklingsmöjlighet utan även en möjlighet till forskning. Data samlas in genom ett frågeformulär om deltagarnas syn på begreppet entreprenörsutbildare och om deras yrkesidentitet, särskilt i vilken utsträckning de i sina egna ögon präglas av entreprenörstänkande.

Vad har verksamheten för effekt?

Det nya programmet har redan anordnats med stor framgång i Zagreb i Kroatien (juni 2012), i Aberdeen i Skottland (september 2012) och i Kayseri i Turkiet (mars 2013). Utvärderingarna av seminarierna visade att de hade stor inverkan på deltagarnas förmåga. De kan även påverka praxis och policy. Efter seminariet i Kayseri publicerades uppsatser och rapporter om konceptets utveckling och de empiriska uppgifterna, med särskild tonvikt på internationella jämförelser.

Inriktningen på entreprenörskap och entreprenörsverksamhet har också haft en positiv inverkan på studenterna och deras inläring inom samtliga ämnesområden. Genom att utbildarna funderar över sin egen roll fördjupar de förståelsen av sitt eget inflytande på samhället. Detta leder till en stark yrkesutveckling.

Gruppen diskuterar gärna eventuella seminarier i samarbete med utbildare från andra länder och förhållanden.

FORTBILDNING

LÖPANDE STÖD

ÖKAD MEDVETENHET

EMPIRISK INLÄRNING

FÖRENADE KUNGARIKET

En nationell standard för entreprenörskapsutbildning

Den **nationella standarden för entreprenörskapsutbildning** togs fram av Centrumet för utbildning och näringsliv vid universitetet i Warwick. Genom standardens kvalitetsgranskning erkänns och framhävs bästa praxis i samband med utformningen och genomförandet av kursplaner i entreprenörskap. Verksamheten bygger i hög grad på lärarutbildning snarare än elevinriktade aktiviteter.

Ramen består av fem delar. I varje del beskrivs och identifieras kvalitetsprocesser. Delarna avser följande:

- ▶ Fastställa en vision för entreprenörsutbildningen.
- ▶ Genomföra en revision inför entreprenörskapsutbildningen.

- ▶ Planera och leda entreprenörskapsutbildningen.
- ▶ Genomföra entreprenörsutbildningen.
- ▶ Bedöma och utvärdera entreprenörskapsutbildningen.

Varje del innehåller en lista med krav som skolorna måste uppfylla. Dessutom ges en kortfattad beskrivning och förklaring av den typ av dokumentation och underlag som ska bedömas enligt den nationella standarden.

För att uppfylla kraven i den nationella standarden för entreprenörsutbildning måste skolorna kunna visa följande:

- ▶ Att de satsar på entreprenörsutbildning för alla elever.

Typ av verksamhet: Löpande stödinitiativ för yrkesverksamma lärare

Genomförandeland: Förenade kungariket

Genomförandeinstitution: Centrumet för utbildning och näringsliv

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/cei/enterpriseeducation/casestudy>

Kontakt: Malcolm Hoare

Kontaktens e-postadress: m.g.hoare@warwick.ac.uk

Tillämpning/målgrupp: Lärare

Utbildningsnivå: Lärare i grundskola, gymnasieskola och specialsolor



- ▶ Att de har en föreställning om entreprenörsutbildningens framtida behov och utveckling i syfte att införliva aktivitetsbaserad inläring och elevcentrerade metoder.
- ▶ Att de har en tydlig bild av entreprenörsutbildningens plats i den allmänna läro- och utvecklingsplanen. Skolledningen och de anställda måste vara engagerade i och förstå konceptet.
- ▶ Att de regelbundet utvärderar och bedömer entreprenörsutbildningen, särskilt dess inflytande på enskilda elevers utveckling.
- ▶ Att de låter genomföra specialiserad egen eller extern fortbildning med hjälp av samordnare och skolans anställda.

Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Gratis och tillgänglig information. Det väsentliga är att standarderna publiceras på nätet i en "entreprenörsby", så att lärare och utbildningsanstalter lätt och kostnadsfritt kan nå materialet.
- ▶ Materialet på nätet möjliggör självbedömning och utarbetande av handlingsplaner. Uppenbara styrkor och svagheter i skolans entreprenörsutbildning kan identifieras och åtgärdas.
- ▶ Extern ackreditering.

Vad har verksamheten för effekt?

- ▶ Kravet på specialiserad utbildning för yrkesverksamma lärare har stimulerat både tillgång och efterfrågan på entreprenörsutbildning för lärare och upprättandet av praktiska nätverk för entreprenörsutbildning på skolorna.
- ▶ Personal som använder materialet uppger att de välkomnar det strukturerade arbetssättet och möjligheterna att lyfta fram bästa praxis.
- ▶ Personalen kan ofta identifiera "dold" entreprenörsutbildning på skolorna som inte har uppfattats tidigare.
- ▶ Lärarna och deras handledare uppskattar de tydliga riktlinjerna, som främjar entreprenörsutbildning av hög kvalitet. De är även positiva till den inbyggda flexibiliteten i kraven, vilket gör det möjligt att ta itu med lokala prioriteringar och samtidigt uppfylla de grundläggande kraven.

FORTBILDNING

LÖPANDE STÖD

INTEGRERAD UTBILDNING

STANDARDISERING

FÖRENADE KUNGARIKET

Användbara länkar eller resurser:

Centrumets webbplats: <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/cei>

Webbplats för "entreprenörsbyn": <http://www.enterprisevillage.org.uk>

Integrering av entreprenörskonceptet i läroplanen

Centrumet för utbildningsvetenskaplig forskning och utveckling (Cerd) är ett statligt organ i Libanon som spelar en nyckelroll vid utarbetandet av läroplaner. Det har utvecklat metoder för att integrera entreprenörskap i landets utbildningssystem. Genom ett pilotprojekt införs entreprenörskap i läroplanerna för både allmän utbildning och yrkesutbildning. Flera steg föregick detta:

- För att få stöd från de politiskt ansvariga förklarade Cerd till att börja med varför projektet är viktigt.

- Därefter valdes pilotskolorna ut (totalt ungefär 50 skolor). Rektorerna för dessa skolor bjöds in för att diskutera projektet.
- Till sist utbildade Cerd lärarna på skolorna så att initiativet kunde börja genomföras.

En rad hjälpmedel anskaffades och togs fram för att stödja undervisningen. Det rörde sig bland annat om kursvägledningar, läromedel för eleverna och en handbok för lärarna. Allt material byggde på aktivt lärande. Först av allt såg man till att eleverna uppfyllde baskraven för anställbarhet.

Typ av verksamhet: Löpande stödinitiativ för yrkesverksamma lärare

Genomförandeland: Libanon

Genomförandeinstitution: Centrumet för utbildningsvetenskaplig forskning och utveckling (Cerd, Centre for Educational Research and Development)

Webbplats eller länk till projekt eller institution:

<http://www.crdp.org/CRDP>

Tillämpning/målgrupp: Lärare inom allmän utbildning och yrkesutbildning

Utbildningsnivå: Grundskolor



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

- ▶ Att integrera entreprenörskap i läroplanen så att det får större genomslag. Projektet var första steget i arbetet med att utveckla ett "entreprenörsamhälle" i Libanon. Eftersom syftet var att påverka det libanesiska samhället i stort var det avgörande att entreprenörskap integrerades i den obligatoriska läroplanen, så att det inte bara är en tillvalsverksamhet.
- ▶ Att engagera alla viktiga aktörer. Pilotprojekt har genomförts för att identifiera starka och svaga områden. Resultaten pekade på att det krävdes engagemang på tre nivåer (inledningsvis på ministeriet, därefter bland skolornas rektorer och slutligen bland lärarna) för att pilotprojekten skulle få avsett resultat.
- ▶ Att minska risken för att samma arbete utförs flera gånger för att maximera valutan för pengarna. För att förhindra detta såg man till att varje finansiär arbetade på en egen del av programmet.

FORTBILDNING

STÖDINITIATIV

ÖKAD MEDVETENHET

LÄROMEDEL

LIBANON

Projecte Emprenedors (entreprenörprojekt)

Varje termin träffas ungefär tio lärare från olika skolor med **entreprenörsprogram** på Kataloniens utbildningsministerium för att diskutera och utbyta material, erfarenheter och idéer. Detta material omfattar även lärarhjälpmedel för vägledning av elever i projekt inriktade på att starta övningsföretag, exempelvis "Starta eget: formulera en affärsplan". Dessutom får de lektionsplaner, lektionsanteckningar och arbetsblad för eleverna samt upplysningar om viktiga delar av den nationella lagstiftningen, användbara länkar, videoklipp om ämnet och exempel på projekt från tidigare år. Dessutom utbyter alla lärare erfarenheter och resultat från

arbetet med entreprenörskap på skolorna. De flesta får i uppgift att fylla i och lämna in bedömningsformulär. Vissa lärare presenterar sitt arbete på ett kreativare sätt, exempelvis genom att klippa ihop en video med presentationer från elevernas slutprojekt.

Utbildningsministeriet har även delat ut kontaktuppgifter till lokala företag och förklarat hur de kan kontaktas under de enskilda projektens gång. Ministeriet betonar även att det är bra om framgångsrika entreprenörer kommer på besök till skolorna och inspirerar eleverna i början av projekten.

Typ av verksamhet: Löpande stödinitiativ för yrkesverksamma lärare

Genomförandeland: Spanien (Katalonien)

Genomförandeinstitution: Kataloniens utbildningsministerium

Webbplats eller länk till projekt eller institution: Webbplatsen för Kataloniens utbildningsministerium:

<http://www20.gencat.cat/portal/site/ensenyament>

Kontakt: Xavier Yáñez, Maria Ojuel och Monica Artigas

Kontaktens e-postadress: xyanez@xtec.cat, mojuel@xtec.cat, monicaartigas@terra.es

Telefonnummer: +34 935 516 900, anknytning 3835

Tillämpning/målgrupp: Lärare som har ett entreprenörsprogram på sina skolor

Utbildningsnivå: Fortbildning, lärare på gymnasienivå



Vad krävs för att verksamheten ska bli framgångsrik?

Entreprenörsskolor är ett rätt nytt koncept i Katalonien, så utbildningsministeriets stöd är avgörande.

Verksamheten främjas genom att utbildningsministeriet anordnar fortbildningar för lärare. Verksamheten erbjuds kostnadsfritt i form av pilotprojekt för vissa skolor i Katalonien. Utbildningsministeriet är centralt för att lärarna ska kunna utbyta erfarenheter och material. Det är särskilt viktigt för lärare som inte har sysslat med detta tidigare. I år har dessutom ett nytt tillvalsämne, *emprenedoria* (entreprenörskap), tagits med i den obligatoriska gymnasieutbildningens tredje årskurs. Det är därför extra viktigt att fler lärare får tillgång till utbildningen, särskilt lärare i ekonomi, som i allmänhet är ansvariga för det nya ämnet. Skolorna har inte mycket material själva, så utbildningsministeriets hjälp och information är central för att lärarna ska få information av hög kvalitet.

Projecte Emprenedors har nu tagit fram en 25-timmarskurs, som är särskilt inriktad på det nya ämnet entreprenörskap. Det ger lärarna de verktyg och resurser som krävs för att genomföra utbildningen.

FORTBILDNING**STÖDINITIATIV****SAMARBETE****LÄROMEDEL****SPANIEN**

Användbara länkar eller resurser:

Länk till några av de material som har delats ut: http://phobos.xtec.cat/cirel/cirel/index.php?option=com_content&view=article&id=105&Itemid=74

Länk till utbildningsministeriets webbplats, med en del resurser knutna till entreprenörskap: <http://www.xtec.cat/web/recursos/emprenedoria>

Index

Avsnitt	Genomförandeinstitution	Fallstudiens titel	Sida
Grund	Universitetet i Jyväskylä (Finland)	Införlivande av entreprenörskap i lärarutbildningen	16
Grund	National College of Arts and Design, Dublin (Irland)	"Levande statyer" – konst inom lärarutbildningen	18
Grund	Högskolan Groep T i Leuven (Belgien)	Undervisning med företaganda	20
Grund	St Mary's högskola i Belfast (Irland)	Bedömning av kvalitativa inlärningsresultat	22
Grund	Högskolan för utbildningsvetenskap, kommunikation och idrott (GPI), Guardas högskola för teknisk yrkesutbildning (Portugal)	Personlig och social utbildning som ämne i skolan	24
Grund	Xios högskola (Belgien)	Ämnesövergripande workshop sammanför studenter	26
Grund	Universitetet i Ioannina, institutionen för barnpedagogik (Grekland)	Mentorskap på universitetet ger praktiska kunskaper	28
Grund	Sydösteuropeiska centrumet för utbildning i entreprenörskap (Seecel) (internationellt)	Regionalt projekt för entreprenörsutbildning inom grundläggande lärarutbildning och lärarfortbildning	30
Grund	Lärarutbildningsenheten vid yrkeshögskolan Hamk (Finland)	Lärarutbildning ökar studenternas konkurrenskraft	32
Grund	Swansea Metropolitan University (Förenade kungariket)	Tidigare studenter hjälper till med lärarutbildningen	34
Grund	Lapplands universitet (Finland)	Obligatorisk musikkurs med entreprenörskapsinriktade undervisningsmetoder	36
Grund	Yrkeshögskolan UCC i Köpenhamn, institutionen för lärarutbildning (Danmark)	Specialister på innovation: yrkeshögskolan i Köpenhamn	38
Grund	Högskolan i Sogn og Fjordane (Norge)	Real (Rural Enterprises for Action Learning) – ett yrkes- och undervisningsverktyg	40
Grund	Högskolan för teknisk yrkesutbildning i Viana do Castelo (Portugal)	Entreprenörsprogram för barn mellan tre och tolv år	42
Grund	Arteveldehögskolan (Belgien)	Accio (Arteveldehogeschools centrum för kreativitet, innovation och entreprenörskap)	44
Grund	Ministeriet för utbildning och vetenskap i f.d. jugoslaviska republiken Makedonien	Staten stöder innovation och entreprenörskap	46
Grund	Ween – Welsh Enterprise Educators Network c/o Swansea Metropolitan, Trinity St David (Förenade kungariket – Wales)	Ween – walesiskt nätverk för entreprenörsutbildare	48
Fortb.	Gymnasiet Matija Antun Reljković i Slavonski Brod (Kroatien)	Gymnasiet Matija Antun Reljković i Slavonski Brod	54
Fortb.	Manchester Academy (Förenade kungariket)	Manchester Academy ger eleverna en ny chans	56
Fortb.	Zespół szkół technicznych w Mikołowie (Polen)	"Ja till färdigheter, nej till stereotyper"	58
Fortb.	Universitetet i Åbo/Villmanstrands tekniska universitet (Finland)	Virtuell lärmiljö underlättar utbildningen i entreprenörskap	60
Fortb.	Initiativet för företagsetableringar och företagsöverlåtelse (Ifex), en enhet vid finans- och ekonomiministeriet i delstaten Baden-Württemberg (Tyskland)	Att stärka företagandan bland lärare och elever	62

Fortb.	Valnalon (Spanien)	Adeptt-projektet – erkännande och utveckling av entreprenörskap inom lärarutbildningen	64
Fortb.	Creativity, Culture and Education (CCE), en icke-statlig välgörenhetsorganisation baserad i Förenade kungariket (Förenade kungariket)	Kreativitet, kultur och utbildning – kreativa partnerskap	66
Fortb.	Ministeriet med ansvar för premiärministerns kansli (Portugal)	Programa Escolhas ger studenterna lika möjligheter	68
Fortb.	Intresseorganisationen för hantverkare och småföretagare i Republiken Slovenien (Slovenien)	UPI-projektet	70
Fortb.	Portugal – Anespo; Förenade kungariket – Norton Radstock College och Bath Spa University; Danmark – Niels Brock handelshögskola; Rumänien – Centrumet för utveckling och innovation inom utbildning (TEHNE); Spanien – Cebanc; Europeiska forumet för yrkesutbildning (Efvet) (Portugal, Förenade kungariket, Danmark, Rumänien och Spanien)	Life 2 Project – fortbildning av utbildare	72
Fortb.	Handelshögskolan i Rouen (Frankrike)	Innovativ entreprenörskapspedagogik	74
Fortb.	IZER Institut Européen de L'Entrepreneuriat Rural (Frankrike)	Mime-metoden (Méthode d'Initiation au Metier d'Entrepreneur)	76
Fortb.	Zöld Kakas Líceum (Ungern)	Nätverksarbete med företag leder till jobb	78
Fortb.	Tknika, ett centrum som är underställt underministeriet för yrkesutbildning och livslångt lärande vid det baskiska ministeriet för utbildning, språkpolitik och kultur (Spanien – Baskien)	Tknika – innovationscentrum för yrkesutbildning och livslångt lärande	80
Fortb.	Nätverket för utbildning i entreprenörskap (NFTE, Network for Training Entrepreneurship) (Belgien)	Nätverk stärker entreprenörsfärdigheter	82
Fortb.	Bulgariska centrumet för övningsföretag (Bulgarien)	Lärarfortbildning i att leda övningsföretagskurser på skolorna	84
Fortb.	Junior Achievement Young Enterprise Europe (JA-YE Europe) (internationellt)	JA-YE utbildar lärare i entreprenörskap	86
Fortb.	Universitetet i Aberdeen (Förenade kungariket – Skottland)	"Entreprenörsutbildaren" – två dagars seminarium	88
Fortb.	Centrumet för utbildning och näringsliv (Förenade kungariket)	En nationell standard för entreprenörsutbildning	90
Fortb.	Centrumet för utbildningsvetenskaplig forskning och utveckling (Cerd) (Libanon)	Integrering av entreprenörskonceptet i läroplanen	92
Fortb.	Kataloniens utbildningsministerium (Spanien, Katalonien)	Projecte Emprenedors (entreprenörsprojekt)	94

ENTERPRISE & INDUSTRY MAGAZINE

Nättidskriften *ENTERPRISE & INDUSTRY MAGAZINE* (http://ec.europa.eu/enterprise/magazine/index_en.htm) bevakar områden med anknytning till små och medelstora företag, innovation, entreprenörskap, den gemensamma marknaden för varor, konkurrens och miljövård, industripolitik inom en rad sektorer och mycket annat.

Den tryckta utgåvan publiceras tre gånger om året. Du kan prenumerera via hemsidan (http://ec.europa.eu/enterprise/magazine/print-edition/subscription/index_en.htm) och få den franska, tyska, spanska eller italienska versionen hemskickad gratis.

Europe Direct är en tjänst som hjälper dig att få svar på dina frågor om Europeiska unionen.
Gratis telefonnummer (*): 00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Varken informationen eller samtalerna kostar i regel något (men vissa operatörer, telefonkiosker och hotell kan ta betalt för dem).

